

אחד כגון אלהי אברהם יחק ויעקב וכן עוד הרבה יחזקוני האיש וישיב אל לבו פן יהיה בו שורש פורה ראש ולענה כי דברות אלהות אדנות ובעלות יכתנו ליחיד בלשון רבים כגון כי שם נגלו אליו האלהים דבר האיש אדוני הארץ אם בעליו עמו ואל חשיבני מקדושה תיבת אדני הוא הנקרא בלשון רבים אלל הקדוש ברוך הוא שהוא אחד כי הוא אינו מגזרתם אלא ממשקל שדי זכאי בנאי כשדאי ארמאי דוי אשמאי ואמת הוא כי אלהות יתבאר בלשון רבים גם אלל הקב"ה שהוא אחד ויחיד כי מלת אלהות לשון שלטון הוא וכן פירש אחד מהם וממנו יתבדרו ויתלבנו האחרים ויבשו מפנייהם אנכי ה' אלהיך אנכי כל מיני אדנותיך ושלטנותיך וממשלותיך שלא כן מדה בשר ודם אינו מושל על כל בני מלכותו כל ימי חייהם כי הוא מת ויבוא בנו אחריו או אחר קם תחתיו או מושל עליהם ממשלה אחרת יהנה אחרי הדברים האלה האמת נודע כי יש הרבה בני אדם שיש עליהם בחייהם כמה מיני אדנות ומרות מכמה בני אדם זה אחר זה כי האדונים בשר ודם הם ממים וכלים והקב"ה מלך ומלך וימלוך ומלכותו בכל משלה ובידו לגדל ולחזק לכל : את השמים * שאל רבי ישמעאל את רבי עקיבא את הדין דכתיב הכא את השמים ואת הארץ מהו אמר ליה אינו נאמר ברא אלהים השמים הייתי אומר מן השמים ארץ אלהות הן עכשיו שכתב את השמים ואת הארץ ביזוע שהשמים והארץ הם הנבראים השמים על המבוררים הנבראים הידועים והנראים לנו דיבר הכתוב : שמים * לשון רבים ולא יתפרדו דוגמת מים חיים פנים מלקחים רחיים וסחם שמים לשון גובה הוא וארץ לשון שפלות ותחתית וכמו ובהשגח החיות מעל הארץ פירוש מעל הרקיע התחתון : (ב) והארץ הימה תהוה * הארץ הבנויה עכשיו כבר הייתה תהוה כשנבראת בתחילה הימה תהוה ובוהו כלומר שמהם וריקיות שלא היה בה עשב אדם חיה ובהמה עוף ודגים רמש חשך אור ורוח כהרגום ירושלמי וארעא הוה זריא מצני אשא וריקיות מן בעירא שהרי היו מים על פני כל הארץ : תהוה * כמו ויתעם קוהו לא דרך ראיית את הארץ והנה תהוה ואין לפרש קודם בריאתה הימה תהוה ובוהו דא"כ היה לו לכתוב והארץ היה תהוה ובוהו כלומר מה שעכשיו ארץ היה כבר תהוה ובוהו אבל מדקאמר הימה ארץ קאי * ד"א והארץ הימה תהוה ובוהו דבר הכתוב על העמיד פי' קודם שברא הקב"ה את השמים ואת הארץ הימה תהוה ובוהו אחרת מקום שהארץ עמידה לעמוד בה וכן על פני תהוה על פני מקום שהיה התהום עמיד לעמוד בו וכן מרחפת על פני המים שהרי ענינים אלו עדיין לא נבראו ויש כמה ענינים שלא נתפרסמה כאן יצירתם כגון מלאכים ומעשה מרכבה וגיהנם אבל רק דברים שאנו רואים בעולם ואפילו ויטע נן בעדן לא נכתב אלא מפני סמכותו של אדם שנתרם משם אך הכתוב כולל יצירתם בבת אחת כדכתיב ויכולו השמים והארץ וכל צבאם ואומר אהה עשיה את השמים שמי השמים וכל צבאם ואומר כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר צם כלומר

א) בראשית * מה שפחה הקב"ה את החורה צבי"ח ולא באל"ף אע"ג שהיא ראשונה לכל האותיות לומר לך מה צ"ח זו יש לה גזיר ומסובבת היא מג' רוחות מזרח מערב דרום ופדום משפון כך ברא הקב"ה את העולם גדור משלש רוחות אלו ופרקן לנפשו ומשם באת רוחות רעות ומינות בעולם וכן מצינו ששמו של הקב"ה כתוב באל"ף דל"ת במקרא קל"ד פעמים כנגד ראשי וסופי אותיות תיבות של מורה דרום מערב שעולים כך וומר שהם סגורים בשמו שכן לשון סגירה כמו קל"ה אבל לפון אינו בכלל עד שיבוא הקב"ה ויסגורו בשמו והניחו פרקן לדון בו לעתיד עובדי פסילים שיאמר להם הבה יבאכם אם תוכל לסגור רוח צפוני שהוא פתוח כי שארי רוחות סגורים בשמי וכשתמנה כל האלפא ביחא תמלא חמש מאות למזרח וכן למערב וכן לדרום כנגד חמש מאות שנה מהלך שיש על פני רוחב כל אחד ואחד : בראשית * פרש"י אמר רבי יחזקאל היה זרין וכו' לפי שהיא מזה ראשונה שנאשו ישראל ואת הרי שבע מאות מאות מילא וגיד הנשה קדמו למאות החדש מזה ראשונה אלא י"ל הא דקרי לה בפרש"י למאות החדש מזה ראשונה לפי שהיא ראשונה למאות שנאשו ישראל עליהם במעמד כולם * פירש רש"י לתה פתח בבראשית משום כה מעשי וכו' ואת"ו היאך יכולין הכנענים לומר ישראל גזולה מן' אומות הדא דאין זו גזולה שמה שקנה עבד קנה רבו וקיים לן דכנען לזרעו של שם עבד הוה כדכתיב ויהי כנען עבד למו ועוד אדרבה הם גזולה מישראל כמו שפירש"י בפ' לך והכנעני או בארץ היה הולך וכובש את הארץ מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה כשתלק נח את הארץ לבניו אלא י"ל כמה מלכים היו בארץ כגון מלך תהוה וזכריו שלא היו ממשפחות כנען וכן בפ' בראה גבי אפסי ארץ ושמה הם מזרעו של שם היו ולא היה לישראל שום רבנות עליוסם ליטלה מהם בחזקה ומהם היה הכנעני הולך וכובש כמו שפירש"י * ד"א מה עעם פתח בבראשית לשהודיע סדר הנריאה ותחית הארץ כמו שפירש"י היינו טעמא שלא יהא פתחון פה לכנענים לומר להם לישראל אין אתם הם היותר הראוי לירש שהוא עולם אלא אתם מארפכשד הנעיר בבנים כדכתיב בני שם עולם ואשור וארפכשד א"כ כשתה את הארץ שלא כמשפט * ד"א לך פתח בעיני יצירה שאלמלא כן יאמרו קמי אמנה העולם על מנהגו הוא עומד ועמד תמיד * פרש"י בראו נחמה להם וכו' * ז"ל לא נחמה להם לחלומים דאל"כ היך חוזר מתחמו * פירש"י שאין לך ראשית בנוקרא שאין דבוק לחיבה שלאחריו * חז"ק הכי מצינו דוגמא כי אחרית לאיש שלום ואין דבוק לחיבה שלאחריו : בראשית ברא * קודם כל ברא הנורה את השמים ואת הארץ כמו בראשית ממלכה וסויקיס וכן ח"א בקדמין ברא : אלהים וכו' * אם יש אדם אשר יעלה על לבבו להפלא בעיניו על מלת שפת לשון אלהי אלהיך אלהינו וכיוצא בהם הרבה המבוררים בלשון רבים איכה נכתבו על הקב"ה שהוא

והן אור חשך שמים ארץ ימים אדם • א"ר אלעזר
 אין הקב"ה מיוחד שמו על הרעה אלא על סעודה
 שהרי כתוב ויקרא אלהים לאור יום אבל ולחשך
 קרא אלהים לילה אין כתיב ולחשך שהזכיר למעלה
 כבר : ויהי ערב ויהי בקר • אף על פי שהחשך נברא
 משעה ראשונה של לילה חוזר הוא ואומר סמוך
 לחשיכה ויהי ערב ויהי בקר כלומר חוזר וכולל צבת
 אחת כל מלאכת יום ראשון וכן בשאר ימים אחרים :
 יום אחד • פרש"י לפי סדר לשון הפרשה וכו' כלומר
 יומו של יחידו של עולם שנקרא אחד יום שלא היה
 בעולם אלא הוא כלומר היום היה לו לבדו ולא
 לאחר • ד"א לפי פשוטו לא היה לו לכתוב יום ראשון
 אלא יום אחד לפי שאין דרך לקרוא ראשון לשום
 ענין יחידו ונגמר בריאת יום זה עדיין לא נבראו
 שאר ימים : (ו) יהי רקיע בתוך המים • השמים
 שנבראו ביום הראשון יהיו נרקעים להיות באמצע
 עובי המים שעל פני כל הארץ ופרש"י זו דבוקה
 למעלה והראיה מדכתיב ביום עשות האלהים ארץ ושמים
 אלמא ביום אחד נבראו וכן פ' וכבר אמר אלהים יהי
 רקיע : ויהי מדלי-שיהא הרקיע מגביה את עלמנו משעה
 שיהא נתון בתוך המים להיות אוריר בינו ובין הארץ • ד"א
 יהי רקיע השמים נבראו ביום ראשון שגא' בראשית ברא
 אלהים את השמים והא הארץ ואפי' זה רקיע ברא
 ביום שני הוי אומר אורו שעל ראשי המים שגאמר
 ודמותו על ראשי החיות רקיע ונו' : (ז) ויהי כן •
 פירושו כן ראה כמו שהוא עכשיו מעל לרקיע ויהי
 כן לפי ענין סדר הפרשיות דיתו של ויהי כן היה
 להיות נכתב תיכף אחר בין מים למים אלא אילו כן
 הייתי אומר על ההבדלה שהיא היתה גמר מלאכת
 המים והיא לא היתה עד יום שלישי כשנקוו המים
 אל מקום אחד • פרש"י למה לא נאמר בשני כי טוב
 לפי שלא נגמרה עדיין מלאכת המים וכו' ואף עפ"כ
 הואיל ונגמרה זו מלאכת הבדלת המים ע"י הרקיע
 ונראה כאילו נגמרה זו מלאכתו כוחו זו ויהי ערב
 ויהי בקר : אמרו רבותינו אין מתחילין בב' והטעם
 כשם שמעשה בראשית דבר שהתחיל בו נשתהה
 גמירתו עד למחרתו כך כל דבר שמתחילין אותו בו
 מאחרין לגמרו וכמו כן אומרים אין מסיימין בד'
 והטעם לפי שבו נגמרו כל ענייני עולם אלא שמשם
 ואילך נבראו כל בעלי חיים ומשסיים הקב"ה בנייני
 עולם טוב לא התחיל בו אחר' מה שלא נאמר כי
 טוב בשני לפי שבו נברא אורו של גיהנם כדאיתא
 בפרק מקום שנהגו ואין הקב"ה שמח במפלת בריותיו
 כדכתיב ובנאחזו לפני החלוץ אומר הו'ן לם' כי
 לעולם חסדו • ואמרו רבותינו לא נאמר גי' טוב
 בהודאס זו לפי שאין הקב"ה שמח במפלתם קל
 רשעים • ואמר רבי אלעזר חור וכלנו בשמי שנאמר
 והנה טוב מאד : (ט) יקוו המים • זהו גמר מלאכת
 יום שני והרקיע לא נעשה עד יבשת הארץ ואל
 תחמה על ויהי ערב ויהי בקר ויש שני כי כן פשו'
 של יקוו המים קודם שיהיה ערב ובקר של יום שני
 אמר אלהים יקוו המים ויש דוגמא לפי זה בתורה

הימים וכל אשר בהם ואל תחמה על חיות היתה שהיא
 לשון נקבה ומדבר על ענין זכר שכן דוגמתה מנינו
 ויראו את העם אשר בקרבה יושבת לבמה וארון
 האלהים נלקחה ואם ככה את עושה לי וחכל דוד
 המלך • וי' דוהארץ יתירה היא כמו וא"ו דולא נחש
 אלהים וכמוהו רבות : והארץ היתה תוהו ובוהו • לא
 נאמר לשון זה גבי שמים אלא מפני כבוד שכינה ששורה
 בהם ולפי סדרת התלמוד משמע שגם הם תוהו ובוהו
 נבראו ונריך לפרש וסביבות קנות הארץ ברא תוהו
 ובוהו : וחשך על פני תוהו • אברא קאי הקב"ה ברא
 חושך על פני תוהו שהחשך בריאה היא כדכתיב ויבר
 אור ובורא חושך אבל קודם לכן לא היה חושך ואור
 ועין לא ראתה זולתי הקב"ה ואין לדרוש ולהרהר אחריו
 כמו שאמרו רבותינו ז"ל שאין לדרוש ולשאול מה
 לפניו מה לאחור : ורוח אלהים • אברא קאי כמו כן
 פי' בראשית ברא הקב"ה שמים וארץ וחושך ורוח
 הקדש שהיתה מרחפת על פני המים : ורוח • ארבע
 רוחות משנות בכל יום מן הבקר עד חצי היום רוח
 מזרחי והוא חם ולא משם עד הערב רוח דרומית והוא
 חם ויבש ומשם עד חצי הלילה רוח מערבי והוא קר
 ולא משם עד הבקר רוח צפוני קר ויבש ורוח אלהים
 הנוכח אותו רוח להקנות המים דכתיב יקוו המים כמה
 דלת אמר ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה ונו' :
 (ג) ויאמר אלהים • אל לבו ולא מחשבתו אמר שהרי
 באתו הומן אין בעלי חיים רק הקב"ה לבדו וכן דרך
 ארץ אדם מוילא מפיו מה שהוא עושה וכן כתוב ויהעצב
 אל לבו ויאמר אמתה את האדם : יהי אור • קודם
 נטיית שמים היה אורו של הקב"ה מלא כל העולם
 וכשנטה השמים כיריעה או היו השמים חוללין בין
 האור ובין המהום לפיכך וחושך על פני ההום על כן
 זהו יהי אור והקדימו תחלה לפי שהוא חביב וטוב
 לכל מעשה : יהי אור • ששלשה דברים נבראים ביום
 ראשון שמים ארץ אור ועיברו שלשתם וילדו כל
 חולדותיהן כל אחד ואחד בזמנו שמים הוילאוהו
 חולדותיהן ביום שני הוא רקיע • ארץ ביום ג' דשאים
 ואילנות • אור ביום רביעי חמה ולבנה וכוכבים וראיה
 לדבר תולא הארץ אין לומר תולא אלא על דבר המוכן
 כמו לא מן התיבה : ויהי אור • מה שכתוב ויהי
 כן בשאר בריאות לפי שהוא לשון קרה וכן שנינו
 לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה שאילו כתב
 ויהי רקיע ותדשא הארץ היה מאריך בלשוננו אבל
 הפא אין מאריך בלשון ויהי אור מבלישון ויהי כן :
 (ד) וירא אלהים את האור • פירוש וישחב פי ראה
 זו בלב היא כמו וראיתי את הדם ראה אהה אומר
 אלי וראיתי אני דקהלת ואף על פי שהכל נלוו לפניו
 מה שהיה והוא ויהיה ולא יתכן לפרש ולהסביר
 לעולם ראייה זו כשאר ראיות : ויבדל אלהים • בזמנו
 ביום רביעי דוגמא זכר ונקבה בראש שפירושו אחריו כן
 אלא על ידי שהתחיל בו פירש לך תגמר מלאכתו •
 יש מפרשים ויבדל אלהים הוא בקריאת שמות כמו
 שפרש והולך : (ה) ויקרא אלהים לאור יום • ששה
 דברים קרא הקב"ה שם כי אין אדם לקרוא להם

החדש ועוד פרש"י אי אפשר לב' מלכים שיסתמו
 זכור אחד פי' אין הדעה סובלת שניהם אינו והחמה
 מתחלקין בשוה במדת עונל שלנו כסבורה הלכנה
 שתחמטע החמה: הגדולים. על שם הכוכבים הקטנים
 מכלל: לממשלת היום. על הפירות כדי לנשטל:
 לממשלת הלילה. כדי לנשטל זין הלישו אבל באור
 שנברא ביום ראשון אין לשון ממשלה נופל בו שהרי
 אינו מוצל לעשות פירות: (יח) ולמשול וגו' זה ימשול
 ביום זה כליל כל ראות הלכנה ביום אין זה ממשלה
 אלא כשרנא שביהרא: ולהבדיל בין האור ובין החשך:
 לא לשמש וירח קאי שהרי אמרו למעלה שהם
 מבדילים בין היום ובין הלילה אלא קאי הוא אכוכבים
 שבראים כשהאור יוצא והחשך נכנס: (כ) ישראו
 המים. לאחר שנתלו המאורות ברא כל בעלי חיים:
 המים. כל המים אף שבכלים משרינים תולעים לפי
 חולדתם על כן לא נחב שימים: רקיע השמים.
 בהרבה מקומות נקרא האויר שמים אשר העוף
 בשמים נטע ידך על השמים וראשו בשמים ערים
 גדולות ובזרות בשמים ובשון משנה מצינו מן הארץ
 עד שמי קוריה. מה שלא נכתב ויהי כן במעשה יום
 חמישי לפי שבו נבראו הדגים ולא היה בריאה נוכחת
 נראית לטינים כבריאות שאר הימים: (כב) פרו
 ורבו וגו' בימים והשף ירב בארץ. מה שלא נרץ
 בהמה וחייה כן פן תרבה על האדם חית השדה
 ולא יוכל לעמוד כנגדם אבל עופות ודגים אלו
 פורחים באויר ואלו פורחים במים: (כד) מוצא
 הארץ. כבריאות נפשות אחת מוצא ד' כדכתיב
 מוצא הארץ נפש חיה בהמה ורמש וחיתו ארץ ובעשיית
 גופים אין אחת מוצא אלא שלש כדכתיב: (כה) ויעש
 אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה
 ואת כל המש האדמה אלא האדם היו בריאה רביעית
 והיט דכתיב לקמן ויהי האדם לנפש חיה:
 (כו) נעשה אדם. ולא כתיב נברא אדם כי בבריאה
 היא לבדו ברא ה' כדכתיב ויברא את האדם ואומר
 האדם אשר בראתי אבל העשייה וההכנה חברים אתו
 שכולם נעשו לו שם חברים. ד"א נעשה אדם
 במקום אחר מצינו יחיד מדבר בלשון רבים את מי
 אשלת ומי ילך לנו דלא חלמא ופסריה נאמר קדם
 מלכא. נעשה אדם. אומינ"א בלע"ז כלומר נעשה
 איש ואשה וראה לדבר ויקרא את שם אדם ביום
 הבראש. ועוד מצינו אמר רב הונא היכן מצינו שחיה
 נקראת אדם שנאמר כהפארת אדם לשבח בית
 ומתרגמינ כהושבחתי דליתחא דיבאח בניתה ועוד
 כתיב ונפש אדם מן האשים: בללמנו. בללם המלאכים:
 כדמותו. כדמות המלאכים ויועיל לו מה שנברא
 בדמות לרבות בדתה הם ובעוף וגו'. ד"א כדמותו
 כדמות הקב"ה אי אפשר לומר שהרי כתוב ומה
 דמות תערכו לו וא"ה בללמנו כדמותו כדמותו
 בללם שהוא נר בריותו אי"כ מה ת"ל שופך דם האדם
 וגו' כי בללם אלהים עשה את האדם מה רבותיה
 כמו כן בללם אלהים עשה את הבהמה אלא על
 כרתו בללמנו כדמותו פי' בנווינו כמו שאני שליט
 עליכם

לרוב והקוות דבר מפור והראות דבר נסתר אין זה
 בריאה: (יא) חדש הארץ. כאן מתחיל לספר מלאכת
 יום שלישי והלכיה את הארץ עשבים ואילנות ביום
 שהקוה את המים קודם שגחייבט ע"י המאורות שנתן
 ביום רביעי. ד"א יקוו המים כבר נגמרה מלאכת
 יום שני על ידי הרקיע שהבדיל ועשאו מתחיל מלאכת
 יום שלישי שאם לא יקוו המים מעל פני הארץ איך
 חראה היבשה בחדש עשב ואילנות: עץ פרי. והיא
 לא עשחה כן ובדשאים הוציאה למיניהם יוחר משנלטה
 מכאן יש ללמוד שלטובה נהווה לפי שכמה אילנות
 יתירו וס העץ עמו כפרי ואע"פ כשהחלל אדם
 על עונו נסקפה גם הוא ומתקללה לדהי כבשי
 דכחונא למה לה יד ה' לא תקצר: פרי. מהענינים
 הנכחבין בלשון יחיד*) דוגמא שמש סף שבר כר בנק
 בצמן דגן תירוש ויזהר ועוד הרבה: (יב) ועץ עשה פרי
 ואם תאמר הרי כמה אילני סרק יש אלא יל' הכא
 קאמר ועץ עשה פרי יהיה למינהו: כי טוב. לכך
 הוכחל כי טוב ביום שלישי שבו נברא גן עדן:
 (יד) ישי מאורות דרך מקלות לדבר בלשון יחיד
 אלא רבים כמו ויהי אשמים אשר היו עמאים וכן פי'
 יהי מעשה ומה המאורות מארת האור שיוכל מן
 האור שנברא ביום ראשון יחלף לב' חתיכות האחת
 גדולה מחברתה הם שמש וירח ומה שכתב ואת
 הכוכבים נאמר בעשייה ולא נאמר בנוואה ללמד
 שמאליהם כשהחל האור האחד לב' יתחו ממנו
 לראות ומהם היו הכוכבים: מארת. חסר לפי שלא
 נברא להאיר אלא נגלל חמה בלבד והלכנה נבראת
 למנות זמנים: ברקיע השמים. ברקיע הנרקע ופרים
 חחת השמים העליונים: להבדיל בין היום ובין
 הלילה. השמש מבדיל ממנו הלילה שעבר והירח
 מבדיל ממנו היום שעבר: והיו לאותות. שבהם
 אעשה אותות כגון למשה ליהושע ולחוקיה וכתיב
 מאותות השמים אל תחתו. דבר אחר והיו לאותות
 על העיריות כי החוים אומרים עמידות על מה
 שחיים בהם: ולמועדים. שמתחבים ללכנה ר"ח חמשה
 עשר בניסן ששה בביון אחד בהשרי עשרה
 בהשרי פ"ו בהשרי וכן אמר דוד עשה ירח למועדים:
 (טז) ברקיע השמים להאיר על הארץ. שכן דרך
 לתלות הער במקום גבוה ולפי פשוטו הוצרכו חמה
 ולכנה להאיר על הארץ והאור הנברא ביום ראשון
 להאיר על השמים לפי שהרקיע שנברא ביום שני
 נעשה חוץ בין האור הראשון ובין הארץ אי נמי מה
 שכחבו ויהי אור היינו אור היום ופאן היינו אור
 השמש והירח ואף על פי שעדיין לא היו
 בריות שיתקרו לאורה מכל מקום הרי היו
 עשאים ופירות שהם זריכים להבטל בשמש ובלכנה
 כמה דלא אמר וממנד הברואות שמש ושוד מפני שרץ
 נפש חיה ועופות שנבראו ביום חמישי לפיכך הקדים
 להם אורה: (יז) המאורות הגדולים. פירש רש"י
 שוין נבראו י"מ להיות מאותו זמן ואילך שוין במדת
 עונל אע"פ שלא היה אורם שוה עוד פירש רש"י
 ונתמעסה הלכנה י"מ הוא שמתמעסת מהמלוי עד
 * אולי י"ל מהמינים הנכתבים בלשון יחיד ולא יתרכו.

כן בשאר הימים וכן כתיב כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים וגו' :

ב (א) ויכל אלהים ביום השביעי' גראה כתיבו כלתה זו כל מלאכת בראשית שבועד שהיה יום שמי לא נודע שכלתה מלאכתו או אם יעשה למחרתו כלום : השביעי' המבורר למנוחה מה שאין כן באחד משאר הימים : (ג) ויברך אלהים את יום השביעי' שבו העולם היה מלא כל טוב ונרבה ושובע דוגמ' אשר ברך ה' מלאך חתן לו הוא שאלו אומרים בחפלאם וברכתו מכל הימים : ויקדש אותו . פש"י שלא היה מן יורד זו ואם חלמך אף יו"ט מקודש בזמן כדכתיב וביום השביעי שבת לא יהיה בו ושנו רבותנו לא בל הכתוב אלא לרבות יום כבוד ויו"ט אלא יש לומר דיו"ט לא נסקי מכלל שבת דאף הם שבת מיקרו בכמה מקומות ומתקרא דויקדש אותו נלמוד שנחות וימים טובים . ד"א ויקדש אותו מעשיית מלאכה כדכתיב כי זו שבת שלא עשה בו מלאכה וכן הוא אומר וביום השביעי שבת שבתו מקדש כל מלאכה לא תעשו : כי זו שבת' אינו לשון מנוחה שהרי גבי הקב"ה כתוב לא ייעך ולא ייגע ושלא בעורח ברא הוא את עולמו אלא לשון הספקה כמו וישבות המן וישבתו שלשה האנשים ויום ולילה לא ישבתו פי' כי פסק מלשנות מלאכה : מכל מלאכתו אשר ברא וגו' . להיות מהגס מאותו זמן ואילך לשנות כיוצא בהן כגון בעלי חיים אילנות דשא שמזריעין ועשין כיוצא בהן . ד"א לשנות כל ימות עולם כסדר של ימי בראשית שהשמים והארץ יעשו מנהגם ולא ישנו הסדר מכאן תשובה למינים שאומרים הקב"ה עושה מלאכה בשבת כשהוא מוריד מער ומגדל זמחים וזה הכל כי כל זה נקבע מששת ימי בראשית שנשאו לשנות מנהגם ואין זו מלאכה וראיה לזכר שכן הוא שהרי מן מאחר שלא נברא להיות יורד בששת ימי בראשית לא רצה הקב"ה להורידו בשבת ע"י שלא נראה זמן תחלת בריותו עד יציאת מצרים . ד"א אשר ברא לעשות . ולא עשה אלו המצויקים שברא הקב"ה נשמתם וכביכול לא הספיק לבראות את גופם עד שקדם עליו היום ונבראו בין השמשות ואין להם גויה רואין ואינן כראין . ד"א לעשות . כל עשייה האמורה במעשה בראשית ענין תיקון הוא וכן הפירוש מכל המלאכות אשר ברא לתקן בה את העולם : מה שלא נכתב ויהי ערב ויהי בקר יום שביעי לפי שלא היה בו ערב אלא פולו היה אור : (ד) אלה חולדות השמים וגו' . לפי שבחלה קצר במקרא דברים עכשיו חוזר ומפרש היאך נעשו אמר רבי אבהו כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים כאן פסל תוהו ובהו ותוהו : חולדות השמים . מאורות וכוכבים ומעשה מרכבה ושאר דברים של מעלה כגון אש ברד שלג סופה וסערה אלא שבה דוד והורידן למטה לארץ והארץ בעלי חיים דשאים אילנות אבנים מים : ביום עשות' ביום שנעשו שמים וארץ בתחלה אלו הן החולדות שעשה אח"כ כל א' וא' זומנן : ביום עשות ה' אלהים

עליהם כן יהיה הוא שליט על כל התחתונים : וכל הארץ' מה הניח הכתוב להזכיר אלא בל להוסיף כל דבר כגון רוחות שדים מלאכים מזלות מאורות : (בז) בלמנו שהוא אלם אלהים ואל תחמה אם לא תתפרשה יצרת המלאכים כי לא כתב משה רבינו כאן לא מלאכים ולא גיהנם ולא מעשה מרכבה אלא רק דברים שאנו רואים בעולם כמו שפירשתי למעלה . ד"א בלמנו בללם שלו שלא הוצרך שישאילו לו אחרים שום אלם : בללם אלהים . בלמנו מלאכים שהרי דיוקן מלאכים ואדם שכן וכן תפרש גבי והייהם כאלהים וראייה לזכר שהרי בבראשית רבה מונה מבראשית עד ולאדם אמר ע"א אזכרות ואם תימצי לומר דבללם אלהים והייתם כאלהים מניוין בסטם האזכרות הרי לך מבראשית עד ולאדם אמר שבעים ושלש אזכרות אלא ודאי לשון מלאכים הם ולכך לא שיי' התרגום מן המקרא לתרגמו כמקומות אחרים דבר אחר בללם דיון וטופט ברא אותו ד"א סרסוהו אלהים ברא אותו בללם אע"פ שאמר בריות נבראו במאמר האדם נברא בללם כמו שפירש"י כדי להשיבו : זכר ונקבה ברא אותם . כמו שפירש הכתוב ויקח אחת מלגשותיו : (בח) פרו ורבו . י"ט לאחר שסרחו ונקמם עליהם מיתה נאמר לתלם פרו ורבו לפי שהזכרה לפניה ורביה מדקאמר ומלא את הארץ דאם קודם שסרחו נאמר עליהם היה לו לכתוב ומלא את הגן שהרי דירת' היתה גם קודם שסרחו אלא ע"י שפריה ורביה דוגמה יצירה היא נכתבה כאן עם היצירה : וכנשה . רפי שהרי לשון זווי הוא אבל אם היה דגם פי' לשעבר כמו קבלו פארור : (כט) הנה נחתי לכם . נותן אני עתה לכם ובלע"ז דוגמ"ץ וכן הרימתי ידי מרים אני נחתי כסף השדה נותן אני : את כל עשב זורע זרע . כגון תבואה וקטניות ופירות האילן אלו הן למאכל אדם אבל לכל חיה השדה נחתי את כל ירק עשב כגון כרוב חרדיו וכיוצא בהן וכשחטא אדם נגזר עליו לאכול עשב שנאמר וקן ודרדו וגו' ואכלה את עשב השדה הוא שנאמר נמשל כבהמות כלמו שאם הותר לו בשר אם כן מנינו חוטא נשכר : לכם יהיה לאכלה ולכל חיה השדה . פרש"י הנה להם הבהמות והחיות ולא הותרם לאכול בשר וההיא דבפרק ארבע מיתות דמלאכי השרת מסנינן לו יין וזולין לו בשר ההוא בשר היורד מן השמים ומה שכתוב ורדו בלגת הים היינו למלאכה כדבעי רחבה הנהיג בעיזא ושבוטא מאי ובעוף השמים היינו למלאכה כדבעי רבה בר רב הונא דם באוואא ותרנגולא מאי וכלל החיה הרומשת על הארץ היינו נחם לשליחות כדאיתא פרק ארבע מיתות : (לא) וירא אלהים את כל אשר עשה וגו' . אפי' יצר הרע : והנה טוב מאד' שאלמלא יצר הרע לא ישר אדם אשה ולא יוליד בניו ומלא שאין העולם מתקיים . ביום הששי נאמר שתי פעמים כי טוב אחד לבריות בהמה ואחד לבריות אדם : יום הששי . יום המבורר והידוע בין הימים האחרים שבו נבראו כלתה על מעשה בראשית מה שלא היה

לעבדה בששת ימי המעשה ולשמרה ביום השבת שאין
 זו עבודה: (מז) ויזו ה' אלהים על האדם. לא
 נסרה בשבילו שכל מה שהיה עתיד להיות היה גלוי
 לפניו אלא להפסיד דעתן של מלאכי רחמים שהיו
 מנקשים עליו רחמים יותר מדאי הראה להם שלא
 יעמוד בנסיון ורבותיו דרשו מאן שבע מלות לבני
 נח: ויזו. אלו דינין וכן הוא אומר כי ידעתיו למען
 אשר יזוה וגו': ה'. זה כבוד של הקב"ה וכן הוא
 אומר ונוקב שם ה' מות יומת: אלהים. זה עובדת
 כזבים וכן הוא אומר לא יהיה לך אלהים אחרים:
 על האדם. זו שפיכות דמים וכן הוא אומר שופך דם
 האדם: לאמר. זה גילוי עריות וכן הוא אומר לאמר
 הן ישלח איש את אחשו: מכל עץ הגן. זה גזל:
 אכול תאכל. זו אבר מן החי בא אברסם והוסיף
 מילה בא יעקב והוסיף גיד הנסה בא יהודה והוסיף
 מלות יבוס באו ישראל והוסיפו עליהם שבת וכבוד
 אב ואם: על האדם. עליו ועל זרעו אחריו לפיכך
 לא כתב את האדם: מכל עץ הגן אכל תאכל. ויא"ת
 א"כ יש פתחון פה לבעל דין לחלוק לומר שאכל
 מעץ החיים. ואם כן היאך נקנסו עליו מיחה לאחר
 מיכן כשאכל מעץ הדעת אלא יש לומר שלא אכל
 מעץ החיים שלא נשתהה בגן עדן אלא ג' שעות ואם
 תמלא לומר אכל ממנו שמה עץ הדעת סם המות
 הוא לאוכל מעץ החיים ועץ החיים סם החיות
 הוא (*). לאוכל מעץ הדעת לפיכך לאחר שאכל
 מעץ הדעת אמר הקדוש ב"ה הן האדם היה כאחד
 ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ
 החיים פעם שנית ואכל וחי לעולם וקרוב לבריות
 לטעות אחריו אבל מאחר שלא יאכל מעץ החיים אחר
 עץ הדעת ודאי ימות. ד"א מכל עץ הגן אכול תאכל
 לאו מעץ החיים קאי שהרי אינו צריך אזהרה שמה
 שכתוב ועץ החיים בחוץ הגן היינו באמצע הגן וראיה
 לדבר שהרגומו באמצע גינתא ועץ הדעת היה מקיפו
 סביב על פני כל סביבו נמצא ששניהם באמצע הגן וכל
 זמן שלא יעבור ולא יקח מעץ הדעת עץ החיים יהיה
 שמור בחוכו לפיכך לא מהר רק על עץ הדעת וכשעבר
 ואכל ממנו אז אמר הקב"ה הן האדם היה כאחד ממנו
 וגו'. ד"א אדם הורשה לאכול מכל עץ הגן רק מעץ
 הדעת כדכתיב ומעץ הדעת לא תאכל ממנו שכל זמן
 שלא תאכל ממנו לא יהיה כך דעת ויזר להנחין בין
 טוב לרע ואיני דק אלא שוגג ולא תהיה חוטא ואין
 מיוחד בדבר אם תמיה לעולם מאחר שלא תחטא אבל
 אם תטעם ממנו הריני דק חזיר וקונם עליך מיתה
 פן תהיה חי חוטא לעולם. ד"א מה שלא הזכיר האדם
 על עץ החיים היינו לפי שהיה עתיד לעבור על צווי
 ומוטב שיאכל מעץ הדעת משיאכל מעץ החיים:
 (יז) כי ביום אכלך ממנו מות תמות. האדם לא נברא
 על מתכונת שימות אבל כשחטא נקנס למיתה כלומר
 אם תאכל ממנו סופך למות ולא תוכל להגלל מן
 המיתה לעת קץ ולא אמר שבתו יום ימות ולפיכך
 הובדל הוא מעץ החיים פן יחזור לחולדתו לחיות
 לעולם ויאסרך לגור מיתה עליו. (יח) לא טוב היות
 אדם חיים ועי' לקמן בדברי על הפסוק ועתה פן ישלח ידו.

אלהים. עכשיו כשנבנו שמים וארץ במילואם הזכיר
 עליהם שם המיוחד משום דברוב עם הדת מלך
 וכן מנינו אין מזמנין על המזון בשם בפתוח מעשרה.
 כאלו פרש"י שיתק הקב"ה מדת הרחמים עם מדת
 הדין והיינו לכתוב וה' שמים עשה פי' הוא בעל
 מדת הרחמים עם מדת דינו עשה השמים: ארץ
 ושמים. ולמעלה הוא אומר את השמים ואת הארץ
 בתנחומא אמרו בזריאה קדמו שמים לארץ אבל בעשייה
 ותיקון קדמה ארץ לשמים: (יז) ואד. עשן ברו"חינה
 בלע"ז וי"ו או ספלה ויחירה היא וכן רבות במקרא
 וכן הפי' וכל שית השדה קודם שנתחנף מכמו שנברא
 היה עולה אד מן הארץ בכח המאורות להשקות את
 האדמה ולהנמיחה ודיבור כי לא המעיר מפסיק ליתן
 טעם למה היו הדשאים והאילנות מוסיפין לנמוח:
 יעלה. העלה לשון מפעיל כמו ועל עולות במזבח
 שהוא כמו העלה: (יז) ויזר ה' אלהים את האדם.
 לפי שהיה רוצה לכתוב וישם שם את האדם אשר
 יצר הזכיר כאן פעם שנית יצירת האדם ודיבור
 וישע וינחם ככתב להזכיר מלות עץ הדעת: וישם
 באפיו נשמת חיים. בניסוחו של הקב"ה שהיא רוח
 הקודש מה שלא נפח בשום אף בריה וכל כך למה
 כדי לכיוון דעתו לחוד חידה שיקרא לבריות השמות
 עממן שקרא להם הקב"ה וכן כתוב וכל אשר יקרא
 לו גו' הוא שמו פי' הוא השם שקרא לו הקב"ה
 קודם שהביאם לו: נשמת חיים. נשמה שהיא חיה
 לעולם ואינה מתה במוות בגוף: (יח) וישם שם את
 האדם. אבל תחלת בריותו לא הייתה משם שאילו
 נברא בגן עדן ועמידתו שם יהיה סבור שכל העולם
 כך הוא אבל בראו מן החוץ וראה כל העולם מלא
 קולים וברקנים ואחר כך הכניסו לגן עדן מקום
 מובחר: וישע. וכבר נסע וכן וינחם שהרי קודם
 האדם היו הנמחים מקדם אמר ר' שמואל בר נחמני
 אהה סבור קודם לבריותו של עולם ואינו אלא קודם
 לבריותו של אדם והא דאמרין שהוא מן הדברים
 שקדמו לעולם היינו העדן אבל האילנות נטע ביום
 השלישי: (טז) ועץ הדעת טוב ורע. כהרגומו והעץ
 שהאובלו ידע טוב ורע: (יט) אשר שם הזהב. שתי
 חוילות הן שבת וחווילה וגו' את אופיר ואת חווילה
 לכך נתן לו סימן שהיא אותה שאלל אופיר כדכתיב
 והב מאופיר יובל: (יב) והב הארץ היתה טוב.
 ויכולים לערב זו נחשת ועדיין יתראה טוב והלא
 דברים קל ותומר אם מן הגהרים היוצאים ממנו כך
 חוכו לא כל שכן: (יד) קדמת אפור. התי"ו במקום
 ה"א והוא כאילו כתוב קדמה והה"א במקום למ"ד
 בתחלה כמו למורח אפור: הוא פרת. הידוע
 לישראל שהוא חמום ארץ ישראל כדכתיב עד הגהר
 הגדול נהר פרת יהיה גבולכם ולכך כתב הוא פרת
 ולא סולקל לפרש יותר כמו שפירש בשאר שלשה
 נהרות: (טז) לעבדה. להשקותה: ולשמרה. שלא
 ירמסוה רגלי בהמה וחייה שדדיין לא היו שם להט
 חרב והכרובים. ד"א לעבדה על שם ששת ימים
 תעבוד ולשמרה על שם שמור את יום השבת וכן הוא
 (*). פן הוא בכל הדפוסים אבל נראה דל"ל ועץ החיים

האלים לזנו' מחמילה עלה במחשבה לעשות לו זוג ולא מלא פתח לעשות עד לאחר קריאת השמות כדי שיתאוו לה ויחבבנה יוהר: (יט) ויזר ה' אלהים' במקום אחר הוא אומר שהעופות מן המים נבראו וכאן הוא אומר מן האדמה לפי שיש מיני עופות שנבראו מן המים ודירתם עם כגון אבי"א פלוב"ן ויש עופות אחרים שנבראו מן האדמה ואין יכולין לעמוד במים כגון תרנגולין ועופות אחרים הרבה: ויבא אל האדם' דגים לא הביא כי בתוך המים הם ואינם יוצאים ואם יוצאים מהים ואין לו רדייה עליהם ונס בהמות לא הביא לפי שהיו מצוות אללו ורגיל בהם ומכירים ולא היה צריך להביאם לו: לראות מה יקרא לו: לראות מה השביל רוח חיים אשר נפח באפיו אם יקרא לבריות שמות הראויים להם והועיל כדכתיב הוא שמו הוא השם הראוי לו שהסקימה דעתו לדעת בוראו: וכל אשר יקרא לו וגו' כדי שידע מעצמו להזכיר שמוחם כשיצטרך להם שאילו קרא להן הקדוש ב"ה שמות ומלמד אותם לאדם לא היה יודע הדבר מהר וקשה לו ליכנס בדבר: (כ) ולאדם לא מלא עור' ולמה לא בראה תחלה אלף נפה הקדוש ברוך הוא שעתיד לקרוא עליה חגר ולא בראה לו תחלה עד שהבנה בפיו בפירוש ומיד ויפל תרדמה: כנגדו' מן הדומה לו בללס דמות ורקמה כהרגום ירושלמי בר זוג בדניפיק ביה ולפיכך כתב לא מלא עור כנגדו אף על פי שכמה משרתים ועומדים היה מוצא לו: (כא) ויפל וגו' תרדמה על האדם' לפי הפסע חס הקב"ה על אדם הראשון שלא להכניחו לפיכך הפיל עליו תרדמה: וישן ויקח אחת ממצעותיו' אחת ממצעותיו שמואל אמר מבין תריון עלטוהי: ויסגור בשר תחנה' תחנה אין כתיב כאן דמשמע תחנית של דבר אלא תחנה כתיב פי' תחת השמים' ויסגור בשר עד בריאת האשה לא כתיב סמ"ך ללמדך בזה אשה בא סגן' ד"א ללמדך שהאשה סמוך לבעלה וסריך התם והא כתיב הסובב את כל ארץ החוילה ומשני הואו בהרות הוא דכתיב' בשר תחנה עשה לו כסתות היינו בשר הענבות: (כב) ויביאה אל האדם' מהיכן הביאה והלא ממצעותיו ללקחה אלא דבר הכתוב על מחשבתו של אדם שבתחלה כשראה אותה חשב בלבו שהובאה לו כשאר הבריות וכשהרגיש בעצמו שהיה חסר אלעו אז אמר עמם מעצמי וגו' ודוגמא והאנשים רדפו אחריהם משבו לרדוף אחריהם וי"מ שגבנתה מוץ לגן ולכן כתוב ויביאה אל האדם מחוץ לגן: (כג) זאת הפעם' כלומר עכשיו יבאה אשה מן האיש אבל מכאן ולהבא אינו כן אלא האיש יבא מן האשה: זאת הפעם עמם מעצמי' פרש"י מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נהקרה דעתו צריך לומר שהעברו קודם שבא עליהם אדם דאי לא חימא הכי הא מיעקין בביאת אדם: עמם מעצמי' בריה זו אינה דומה כשאר בריות שהן מן הקרקע והמים והרקק ומדוע נשתנית אלא בזאת נחכוין הקדוש ב"ה שיעזוב איש את אביו ואחיו ודבק באשתו ואז יהיה הוא לבשר אחד כלומר גופו שלם לפיכך הוא רודף

אחריה כי ממנו היא וכאילו הוא חסר אחד מאבריו דוגמא והיה המשכן אחד אבל בהמות חיות ועופות ושאר בריות אין רודפין כל כך לפי שאינם חסרין: לזאת יקרא אשה' דוגמא כי יהיה עברה בחולה: כי מאיש לקחה' אבל נקבות של שאר בריות לא נלקחו מהזכרים לפיכך לא נקראות על לשון הזכר כד"א חיים עוים אילים רחלים שורים פרים פרות עיירים אחותות: כי מאיש לקחה' יבאה ממנו שלא כדרך הנוצרים כדי שלא תתפרץ במשכבה עם שאר אנשים רק לבעל בריהם שהוא איש שלה והוא עלתה וכן הוא אומר ודבק באשתו ודבק רבי הניחא איש ואשה אם זכו ללכת דרך ישר זה וזה בלא ניאוף הקדוש ברוך הוא בנייהם שהרי חלק את שמו ושיכנו בנייהם לא זכו אם אוכלתן שהקדוש ברוך הוא מסלק שמו מבניהם וגמלא את שמו ואם ודאשה עדיף מדאישה של אשה קשה ונומרת לאכול ויפרע יותר משל איש מאי טעמא האי מנטרף את של אשה כוח לדלוק שאין אות של שם מפסיקתו אלא מחובר הוא ונקרא את אבל של איש אין האותיות מנפרפות יחד שהיו"ד של שם מפסיקתן הכי מיתניא והכי פירש"י במסכת סוטה: (כד) והיו לבשר אחד' ולא יוכה הוא באחרת והיא לא תוכה באחר: (א) והנחש היה ערום' צריך לומר שעל ידי מקרה קודם לכן אכל מעץ הדעת שהרי האוהרה לא היתה רק לאדם: ויאמר אל האשה' פתח הקב"ה את פי הנחש כמו שפתח את פי האתון של בלעם: אף כי אמר אלהים וגו' אפילו אם אמר הקב"ה מצותיו לא תאכלו משום עץ שבגן כחמיה לפי הסברה גם הוא יודע הצווי דכתיב אף כי אמר אלהים לא תאכלו וגו': (ג) ולא תגעו בו' לאכלו כמו וכנבלתם לא תגעו לפי השטם והאמת כל המוסף גורע ואין זה סיג לתורה הואיל ואמרה שהקב"ה אמר לא תגעו בו: (ד) לא מות חמותו' פרש"י דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין אשה מת' בנגיעה וכו' וא"ת מוא ידע שלא תמות בנגיעה עדיין לא עבר היום ורחמנא אמר כי ביום אכלך ממנו מות תמות אבל אין להרהר אחר דברי רבותינו ז"ל אבל לתשובת המינין יש לומר שהנחש דבר עמה למחרת שדחפה ואמר כשם שאין מיתה בנגיעה וכו' שכבר עבר היום והשיאה ואכלה מעץ הדעת באתו יום שני לנגיעה ונתנה גם לאישה: ד"א לא מות תמותו אמר הנחש לחוה אכלי ממנו ואל תפסדי כרך שום דבר שהי בללו הכי נקמה עליך מיתה בנגיעה ומה תפסדי אם תאכלי ממנו והכי הפי' דלא מות תמותו לא בשביל האכילה גרידא תמותו שהרי כבר נקמה עליכם מיתה בשביל הנגיעה: (ה) והייתם כאלהים' כמלאכים וראייה לפי זה שהרגומו כהרגום בללס אלהים ברא אותו: (ו) ותרא האשה' בלבה כמו וראיתי אני בלבי' ד"א ותרא האשה' סרססו ותקח האשה מפריו ותאכל ותרא כי טוב העץ למאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל גם לאישה לרבות קין ותויתתו שכבר כולדו כמו ששינו עלו למטה שנים וירדו ארבעה: ותאכל' היא אכלה תחלה כסבורה שאינה בכלל הצווי: ותתן גם לאישה וגו' פרש"י שלא תמות היא ויחיה הוא

וישא אחרת כלומר הקב"ה אמר לו פרו ורבו ומי שיאכל מעץ הדעת כמוני אם בעצמי תחקיים זרבת פרו ורבו גם צי תחקיים (י) ותפקחה עיני שנייה וכי טומין היו אלא נחמלו והבינו כמה שהראה להם הקב"ה כמה דורות אכדו בשבילם: וידעו כי נגאף הוא להם להיחם ערומים: ערומים ועירומים מלאים דמלאים: ויחפרו עלה תאנה. למלכות ובכסות קל נחטטו שלא ליהנות מן העולם כדי לבשר עליהם: וישעו להם חגורות לחגור את המלכות: ד"א תגורות לכסות בשר פרוה כמו דודו תגור אסוד בד מין מלכות: (ח) מתהלך בגן. הקול היה מההלך ומצינו במקום אחר הליכה גבי קול ויהי קול השופר הולך וחזק קולה כנהש ילך: לרוח היום. לרוח המצויה שהרי נכנסה זו ערמונית ויודה מעצמו אבל לא לשאינם מצויים שלא יהא לו פתחון פה לומר בשביל הרוח שאינה מצויה נחבאתי: ד"א לרוח היום לקרר עאמן היו יושבין אדם וחיה וכששמעו שקול ברחו משם ומלאו בחיך הגן: לרוח היום. פירש רש"י רוח מערבית וכו' והכי קים לן דשכינס חמורב: (י) כי ערום אנכי. אף על פי שכבר נפרו עלה תאנה י"ל שחל לא יכחו אלא בשר פרוה בלבד: (יב) האשה אשר נחמה עמדי. להיות לי לעזר והיה לי לבטוח עליה שלא לעשות לי שום דבר כי אם לעזר בשביל כך קיבלתי מידה גם לא ידעתי פתויה עץ נחמה לי היינו דכתיב היא נחמה לי מן העץ ולא כתוב מעץ הדעת והוא היה כפוי פונה שהרי הקדוש ב"ה נחמה לו לפונה והוא חשבה לרעה: (יג) ויאמר ה' אלהים לאשה. וארם היכן היה אבא חלפתא אומר בדרך ארץ נחטטק והלך וישן לו: (יד) כי עשית זאת. פירש"י מיכן שאין מהספיקן בזכותו של מסיח וכו' וא"ת אם כן הוא היכי יהא נהרג מסיח לעולם יטעון שכן דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין אלא י"ל שאין לפסור אדם מסיח בתוך מאחר שהוא מוזהר שלא להסית אבל הנחם אל הוזהר שלא להסית ואם שאלו הקב"ה למה עשית כך היה פוסק עצמו לומר כך דברי הרב וכו' אלא מאחר דאיהו לא עעין אן לא טעני' ליה וא"ת הא ק"ל דאין מסיח אלא לעבודת כוכבים אלא מדאמר לה והייתם כאלהים ש"מ היוו דעבודת כוכבים: ארור אתה. התחיל הקב"ה לקללם בדרך שעשו העבירה הנחש שהחמיל נתקלל תחלה ואחריו חיה ואחריה אדם: מכל הבהמה ומכל חיה השדה. פירש"י אם צמחמה נתקלל מחיה לא כל שכן שהרי מצונו עמר עיבור צממה גם יוחר מלצר עיבור חיה ודק הפמדיו רבותינו שימי עיבורו של נחש שבע שנים וה"ק ארור אתה מן הבהמה בדוגמא וכענין שהיא מקוללת מן החיה פירוש כשם שהבהמה המושכת ימי עיבורה זו היא חמור נתקללה יוחר מחיה השדה שמקצרה ימי עיבורה זהו חמול לאחר שבע שימי עיבורו של חמול שנפשה שבעות ושל חמור מ"ט שבעות כך נתקלל הוא יוחר מאותה בהמה לאחר שבע דהו לכו שבע שנים וי"ז דומכל יחירה הוא. דבר אחר מכל הבהמה ומכל חיה השדה שאין לך בהמה וחיה שהולכת על גחון ואתה על גחונך תלך ולכל הבהמה ולכל חיה השדה נחתי את כל עשב

לאכלה ואתה עפר תאכל כל ימי חיך שמהוך שפיך בארץ העפר יכנס לחוך פיך ותאכלנו בעל כרחך: ועפר תאכל. היינו קרקע בתולה וה"ק כל ימי חיך חמרה לחור אחר קרקע בחולה לגורך מאכלך והוה הקנים שנקים עליו: על גחונך תלך. מכאן ואילך: (טו) ואיבה אשית. מה שפרש"י ולא לדבר אל חוה תחלה לעיל קאי וגם לא נחמנה לדבר אל חוה תחלה וכו': הוא יסופך ראש. שאתה הולך על גחון: ואתה חטופנו עקב. שאין אתה יכול להזיקו רק בעקב: (טז) אל האשה אמר. שאלו גוים את רבי יהושע למה נתקללה חוה על אכילת עץ הדעת מאחר שעדיין לא נוצרה בשעת הווי אמר להם על האדם כתיב על כל אבריו של אדם והיא נבראת מלעו. ד"א היא כללה עממה באהרה כשחמרה ומפרי העץ אשר בחוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו: הרבה ארבה. שהחיה בעצבון ובערות כל ימך וא"ת מה איכפת לן מהקללה אכנים שפחות לשמשני ח"ל והרוך כלומר התעבירי מדה כנגד מדה היא מלאה את בטנה מן האיסור לפיכך תלקה בצמיה וא"ת אלא בשופי ובנחת ח"ל בעצב תלדי והוא זכר הלידה והיא אשומר עממי מלהזקק לבטלי ח"ל ואל אישך תשוקתך וא"ת אכוף ירי ולא איזקק עמו כלל ח"ל והוא ימשול כך על כרחך חזקק עמו: והוא ימשל כך פרש"י הכל ממנו ולא ממך כלומר אפי' אין לה תאוה יכול הוא לבטול אבל אם אין לו תאוה אינה יכולה היא: והוא ימשל כך. דרשו רבותינו בצ"ד יכול ממשה מכל זד פי' שיוכל למשכה ח"ל לא יחבול רחיים ורכב ובאשה קאי כדכתיב לעיל לאלהר כי יקח איש אשה חדשה ועוד כי פסוק זה מתורגם כהרגום ירושלמי לא תמשכנון רחיא ורכבא ארום זרכי נפשה: אינון ולא תאסור כלין ותחגייה ארום כל דעביד אינין כמאן דכפר בעלמא דתחי כלומר אם ארם איש אשה לא יניחם בעונה זמן ארוך באיכותי: (יז) ולאדם. אמר רבי יהודה בר' סימון מבראשית עד ולאדם יש שבעים ואחת איכרות כנגד שבעים ואחד סנהדרי' מלמד שדנו הקדוש ברוך הוא בסינהדרי' גדולה לקיום עליו מיתה ואם תאמר הרי שבעים ושלש הם אלא צללם אלהים והייתם כאלהים אינו בכלל כמו שפירשתי למעלה: ולאדם אמר. הכל משמשין פנים כנגד עורף חוץ מג' שמשמשין פנים כנגד פנים מפני שהשכינה מדברת עממה ואילו אדם נחש דג דכתיב ולאדם אמר נחש ויאמר ה' אלהים אל הנחש זד שיתאמר ויאמר ה' לדג: כי שמתה לקול אשחך. ולא לקולי והיא גלגלה לך סוד הנחש לפיכך לא היית שוגג ועל כן נעשית: ארורה האדמה. נתקללה האדמה על שעברה ציוויו של הקב"ה שאמר לה תדשא הארץ עץ פרי עושה פרי מה הפרי נאכל אף העץ נאכל והיא לא עשהה כן אלא והואל הארץ עץ עושה פרי והיא לא נתקללה אלא ימי חייו של אדם שיתאמר כל ימי חיך ולא ותשוב שגוהו ותמאז שמשמת הוא לא נולד איש עד שנוול נח וחורה זרכה למקומה דכתיב זה ינחמו מטעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה וגו' וכתיב ויהל נח איש האדמה וישע כרם. בעבורך בתבואתך לשון מעבור

הארץ כמו שכרז אחריו וקוץ ודרדר תלמיח לך : כל ימי חיך' ווא"ת איך ניצל אדם מן המיתה הרי כתיב כי ביום אכלך ממנו מות תמות אלא י"ל ניצל לפי שהשיב דברים נכוחים האשה אשר נתת עמדי וגו' סבור הייתי שלא נתת לי אשה רק לתקנתי ולא היה לי להשמר ממנה ומ"מ מפני שהניח זווי נתקלל : (יח) וקוץ ודרדר תלמיח לך : עד עתה נתקיימה גזירת וירדו וגו' ולא נטרבת לשומר גן ופרדם אלא מעתה תצטרך והלמיח לך קוץ ודרדר להקיף גן ופרדם שלך שלא ינכחו חיות השדה ותלמיח קאי אהדם: (יט) בזיעת אפיך : זה החוסם שמויע תחלה בעת העורח וקללה זו לא נתקיימה אלא בעובדי אדמה אבל בעצב תלדי בנים נתקיימה בכל הנשים לפי שחיה חטאה והחטיאה ולפיכך גדולה קללתה : עד שזכך אל האדמה . אבל מששב אל עפרו ומת בטל גזירה כמו שפי' : (כ) חוה : לשון חיות מגורח היה חוה : אם כל חי . אמר ר' סימון אמו של כל החיים שכל מאה ושלישים שנה שפירש אדם מחוה היו הכוחות זכרים מתחממין ממנה ויולדת מהם ורוחות קבועות מתחממות ממנו ויולדות הה"ד אשר בהשוותו והוכחותיו בשבט אשמים . ד"ל אם כל חי לשון גזירה כמו שקמתי אם בישראל :

ד (א) קניתי איש את ה' . בזריאת עולם דהיינו מבראשית עד אלה תולדות השמים לא נזכר הקב"ה אלא בשם אלהים לומר שזרע עולמו בדת הדיון ובעשיית העולם ובחיקונו דהיינו מאלה תולדות השמים עד והאדם ידע הוא נזכר בשתי הזכרות לומר לך ששי"ת הרחמים עם מדת הדיון אולי ויכל עולמו לעמוד ואל תשיבי אף כי אמר אלהים . אשר בתוך הגן אמר אלהים . כי יודע אלהים . לפי שהן דברי הנחש וחוה ומן האדם ידע ואילך שיצר הרע בא ומהגדל בזריות סילק הקדוש ב"ה את מדת דינו ומזכר בדת רחמים לבדה להחנינו עם עט בריותיו כדי להעמיד ולקיים שלמו : (ג) מקץ ימים . שולדו שנה תמימה נקראת ימים על שם שכל הימים חוזין לסידרן כבתחלה בברוכה ובקארה : ויבא קין מפרי האדמה . ממוחר מאכלו כדכתיב ויהי מקץ ימים ויבא קין וגו' לאחר זמן כאן פרש"י זרע פשתן הביא ולפיכך אל מנחתו לא טעה לפי שהביא ממוחר מאכלו ומן האדמה שנתקללה אבל הכל הביא דבר חשוב קודם שנהנה מהן כדכתיב מצבורות אכלו ומחלביבן ולפי שבה קלקול על ידי שני קרננות הללו הזכירים הקב"ה שלא יתחברו זמר ופסחים יהודי : (ד) וישע . פרש"י וישן וכן אל ישעו . חז"ק . הספוק זה אינו בישיעה ואינו ואל ישעו בדברי שקר דל"כ קשה ליה מניה וזיה : (ז) הלא אם תטיב שאת . לשון דורון כמו וישא משאות מאת פיו כלומר את השב דורון שחמור ותביא דורון אחר מתקבל מוטב וחס לא תיטיב הדורון לפתח האתה רובץ לפתח דבריך התשא שמור שלא תוכל לנקות עצמך בדברים וכסוק זה מקצרי לשון הוא כמו לכן כל הורג קן כל מכה יבוסו ויגע בניגור . ד"ל אם תטיב שחכבות יצרך מהרוב אחיך שאתה מתקבל בו יש לי לשאת עונותיך לשון נושא עון ואם לא תטיב שלא תכבוש יצרך לפתח ביתך העונש רבץ . חטאת לשון עונש כמו אם יקרך עון בדבר זה דנבי בעלת אוב ויכול אתה להרגו אם תרצה וא"ת הוא יצרת ממני ולא אוכל להרגו ת"ל ואלריך חשוקתו של הכל אחיך להיותו שלם עמך ככראשונה ולא יצרת ממך וא"ת הוא נצור ממני אתה תמשול בו כלומר תתקפה ותוכל להורגו ויבוסו ויאחרו קין אל הכל אחיו שימשול בו כמו שאמר לו הקב"ה והכל לא הסכים בדבר לפיכך ויקם קין אל הכל אחיו ויהרגנו : ואלריך חשוקתו . פרש"י הוא מחאווה וסוקק להכשיך וא"ת הואיל וכך הוא לא חשש עליו ת"ל ואהם תמשול בו ביצר הרע . ד"ל ואהם תמשול בו בחיך דיון נחלה בזכות שהרי כבוד

הארץ כמו שכרז אחריו וקוץ ודרדר תלמיח לך : כל ימי חיך' ווא"ת איך ניצל אדם מן המיתה הרי כתיב כי ביום אכלך ממנו מות תמות אלא י"ל ניצל לפי שהשיב דברים נכוחים האשה אשר נתת עמדי וגו' סבור הייתי שלא נתת לי אשה רק לתקנתי ולא היה לי להשמר ממנה ומ"מ מפני שהניח זווי נתקלל : (יח) וקוץ ודרדר תלמיח לך : עד עתה נתקיימה גזירת וירדו וגו' ולא נטרבת לשומר גן ופרדם אלא מעתה תצטרך והלמיח לך קוץ ודרדר להקיף גן ופרדם שלך שלא ינכחו חיות השדה ותלמיח קאי אהדם: (יט) בזיעת אפיך : זה החוסם שמויע תחלה בעת העורח וקללה זו לא נתקיימה אלא בעובדי אדמה אבל בעצב תלדי בנים נתקיימה בכל הנשים לפי שחיה חטאה והחטיאה ולפיכך גדולה קללתה : עד שזכך אל האדמה . אבל מששב אל עפרו ומת בטל גזירה כמו שפי' : (כ) חוה : לשון חיות מגורח היה חוה : אם כל חי . אמר ר' סימון אמו של כל החיים שכל מאה ושלישים שנה שפירש אדם מחוה היו הכוחות זכרים מתחממין ממנה ויולדת מהם ורוחות קבועות מתחממות ממנו ויולדות הה"ד אשר בהשוותו והוכחותיו בשבט אשמים . ד"ל אם כל חי לשון גזירה כמו שקמתי אם בישראל :

בא (בא) כתנות עור . פרש"י חלקין כצפורן כלומר לא היה בעור שער לאפוקי ממאן דאמר עור . ארנבים מלא שיער : כתנות עור . פרש"י לעור גופם ובשרם כמו יאכל בדי עורו אברי גופו ואין לפרש עור בהמה שעדיין לא נפשטה בהמה וכן הרגס אוינקלוס למשך בשריהו . ד"ל כתנות עור מעור זונג של לוייתן ששחטו הקב"ה ומלת השאר לנדיקים לעמוד לבה : וילבישם . בתחלה ויעשו להם חנורות משמע עמתיים ולמטה ולבסוף כחנות עור וילבישם לכל גופם : (בב) ועשה פן ישלח ידו . מקרא קצר הוא ועשה רחוי הוא להיות נסרד מכלאן פן ישלח ידו שהרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ועשה פן ישלח ידו גלוי וידוע לפניו כי גם בתוך הגן יכול הקדוש ב"ה לשמור את האדם שלא יקח מעץ החיים אלא כנגד מדת הדיון ההיתם מקטרתה עליו לנצותו דיבר הכתוב וגלוי לפניו אם יהיה מנוסה לא יעמוד בנסיון לפיכך עשה לו לפניו משורת הדיון לגרשו משם להיות לו לפתחון פה לומר אף אילו היה עם לא היה מיפר זוויו : ולקח גם מעץ החיים . אחרי אשר הורגל לעבור לאכול מעץ הדעת יפרוץ הוא נדר עץ החיים ויאכל ממנו ועוד שלא נזהר רק על עץ הדעת : ואכל ומי לעולם . וא"ת והלא כתיב לעיל כי ביום אכלך ממנו מות תמות והנה עבר הוא על הזווי ואכל ממנו ואיך יוכל לחיות לעולם אלא י"ל עץ החיים היה עם חיים ורפואה לאוכל מעץ הדעת דהי לא תימא הכי אלא מות תמות ממש הרי לאחר מיתתו לא יהיה לו יכולת לאכול מעץ החיים אלא ע"כ לא נברא עץ החיים אלא לתקן עץ הקלול עץ הדעת ומות תמות פ"י תהא נחשב כמות . ד"ל אמר הקב"ה כבר נקנסה מיתה עליו וגזרתי על עץ החיים שכל האוכל ממנו ימיה לעולם ואם יאכל האדם ממנו איך יתקיימו צ' גזרות הללו לפיכך נכון שאטרדנו מגן עדן . ד"ל אם יוליד בנים בתוך הגן לא יתעלו לקנוס עליהם

זכור אתה ויש אנדה צב"ר על מה היו מדוינין אמר זה לזה בואו נחלוק את העולם הבל נבל את המעלטלין וקין נבל את הקרקע וכן כחוב ויהי הבל רועה זאן וקין היה עובד אדמה קין אמר ארעה דאת קאים עלה ידי הוא והבל אמר מה דאת לביש ידי הוא דין אמר חלון ודין אמר פרח ממוך כך ויקס קין אל הבל וגו' (י) מן האדמה פרש"י יותר ממה שנתקללה היא כבר בעונה כלומר על שלא הוציאה עץ שפעמו ופעם פריו שיה' ד"ל ארור אתה מן האדמה מחמת האדמה כיצד את תעבד את האדמה שנה זו לא תוסיף היא את כחה לך בשנה אחרת לפיכך מיד חסיה נע ונד ותמנא ארור: (יא) אשר פתחה את פיה לקחת את דמי אחיך והדם הוא יתיף את הארץ לפיכך כשתעבד את האדמה לא תוסיף לתת לך את כחה ושמנה כל זמן שאחיה וחרעך בעולם לפיכך נע ונד אחר מוויך תהיה בארץ כד"ל נודד ללחם איה: (יג) גדול עוני מנשוא עונש עוני שהשלת עלי לא אוכל לסבול שהרי גרשת אותי וכו' עוני כמו וינדל עון בת עמי מחשבת פדום אם יקרך עון בדבר הוה ד"ל גדול עוני מנשוא בתמיה קן גרשת אותי ע"י שלא תוסיף הארץ לתת כחה לי אבי חסא לך וגרשתו מנן עדן ונתכפר לו ואותי שגרשת [להיות] נע ונד היה לך לכפר לי: (יד) והיה כל מוצאי גוי' ובגלות לא תזכר: (טו) לכן כל הורג קין לכן שכל כך נכנע קין שבעזים יוקס לפי פשוטו קין ינקס שבע נקימות מאותו שיהרגו שבעתים לפון שבעה דוגמא והכבשה ישלם ארבעתים ואל תחמה על לשון שבעתים שכן דרכו של מקרא כמו ויספתי ליסרה אחכם שבע על חטאתכם כי שבע יפול זדיק וקס' חכמה עמודים שבעה מווקס שבעתים: וישם ה' לקין אות' נתן לו אות והאמין בו אך הכתוב לא גלוס: לבלתי הכות אותו לפי שעדיין לא הוזהר ולא הותרה על רציחה ומ"מ קבסו גלות: כל מוצאו שום מוצאו כמו כל אלמנה ויתום לא תענון: (טז) וינא קין מלפני ה' דוגמא ומרדכי ינא מלפני המלך האריך לו חיים בשביל גלותו וגם הוא קיבל עליו גזר דינו: וישב בארץ נוד בתחלה כתב נע ונד חסיה בארץ ולכסוף כתוב בארץ נוד ולא כתוב נע מכאן שגלות מכפרת מחנה: (כ) אבי ישב אהל ומקנה פרש"י מדרש אנדה בונה בתים לעבודה כוכבים כד"ל סגל הקנאה המקיס כלומר מקנה להכא מתפרש כמו המקנה להס דתרווייהו כתובים בה"א: (כא) ויש אחיו יובל הענין מוכיח כי תאומים היו מולא כתיב ציה ותלד עוד ודרך הוא אל רועים להיות מונגים וכן תפרש גבי ואחות תובל קין נעמה: (כב) ואלה גס היא ילדה להכי כתיב בה גס לומר אף היא שבתרה לתשמש אף היא ילדה ולא הועילו לה העקרים שהשקיה משום דליכא גופא דלא מקבל סמא כדאיתא בפרק המפלת וגם להכא מתפרש אף כתרנומו מה שמנה הכיבד אומנות של בני קין בשביל שנתקללה האדמה בשביל זקסו והיטחו אומנתו היא עבודת

האדמה ותפשו אומנות אחרת: (כג) ויאמר למך לנשיו מוהך דבריו שאמר להן שמען קולי אנו למדין שהיו לו מורת רוח ואומר להן למה אינכן שומעות לי וכי איש ברנתי לפעמי בתמיה: האננה נקוד צב"ר: (כד) כי שבעזים יוקס קין כי אפילו קין שהרג מאחר שכתב נזר על הורגו להנקם ממנו שבעתים וכל שכן אני שלא עשיתי עמך רעה מימי אם תתנהגו עמי שלא כהוגן תנקם מכם: שבעים ושבעה: כאן פרש"י שהיו נשיו פורשות ממנו משקיימו מלות פריה ורביה לפי שנגזר לבלות זרע קין לז' דורות אחרו מה אנו יולדות לבלות למחר בא המבול ושוקף הכל חז"ק' הרי דברים אלו כותבים את אלו אם כן לא פירשו ממנו בשביל כליון הזרע אלא י"ל כסגורות היו שהמבול בא לבלות דור שביעי לקין שהן בניו של למך זה ולא הבינו כמה שראו באישרולגין שלהן ששע בין למך בנו של מתושאל ובין למך בן מתושאל וזהו שפרש"י לאלתר וזהו ק"ו של שעות כל לשונו של פרש"י אחר סברתם כלומר אם כדבריו של למך שהקב"ה ותמן כל כך אינו נפרע מן השעשים ואינו מקיים את דברו שגזר להביא עליהם את המבול: (כה) ותקרא את שמו שת' אבל למטה האיל ובא לו הכתוב לסדר סדר תולדות הדורות נכון לכתוב קריאת השם על אדם: שת' שממנו נשתח העולם לשון וישת עליהם תבל והראשונים שצאו מקין הלכו לאבינו: (כו) ויקרא את שמו ארוס' ארבעה דברים נשתנו בימי אבות ההרים נעשו טרשים והתחיל המת מרחיש ונעשה פניהם כקופין ונעשו חולין למויקין: אז הוחל נתבטל כמו לא יתל דברו:

ד א זה ספר תולדות אדם אחר שגולר שת שממנו הושחת העולם חזר לו לכתוב יצירתו של אדם לפי שהוא היה ראשון ואחריו כל תולדותיו מדור לדור: (כז) ויקרא את שמו אדם לדעתו של אדם קראו כדאיתא בתנחומא ובשחר טוב אל' הקב"ה אזה מה שמך אל' גראה לי שאקרא אדם שנבראתי מאדמה ואני מה שמי אל' נאה לך שאקרא ה' שאחה אדון כל העולם וכן הוא אומר אני ה' הוא שמי הוא שמי שקרא לי אדם הראשון פרשה זו כשנית בשביל קריאת השם: (ג) ויולד בדרמוזו כלמו אבל כל שלשים ומאת שנה שהיה פרוש מאשתו והרותות מתחממות ממנו לא הוליד בדרמוזו כלמו רק רוחות: (ח) ויהיו כל ימי אדם תשע מאות שנה ושלישים שנה לאו בצימזום ממש אלא אפי' יום אחד בשנה חסוב שנה וכן כולם: וימת בכל הדורות עד נח כתיב הכי להודיע שנקמה עליהם מיתה בעשיו של נחש ומנת ואילך לא תש: (יח) ויולד את חנוך שביעי היה ונתחך לקדושה שכן מצינו השביעי קדש וכן כתוב בדוד הוא השביעי דבר זה הביאו לקדושה וכן מצינו בשבעה ריקיים ערבות משבע ארצות ארץ ישראל משבע מדברות מדבר סיני משבעה ימים ים כנרת מ' עולמות עולם שביעי שכולו שבת משבע כרות נר מערבי משבעה ימים יום שביעי וכן חשרי שמשה

רוחי בחדס וגו' לא נכנעו עד אשר היו באים בני האלהים אל בנות האדם: אנשי השם. ארר אחא והא כתיב על אנשי המבול בני נבל גם בני בני השם נכחו מן הארץ ואת אמרת אנשי שם אלא שהשמו את העולם והשמו מן העולם: (ה) כי רבה רעת האדם. אין להרהר ולומר הואיל והכל גלוי לפניו איך בראו לחסות הרי אין יראת שמים בידי שמים כדכתיב ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו' וכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם וגו' וכתיב ראה נחתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע: (ו) וינחם ה'. על שלשה דברים הנחמה בהם בפשיעת היגדר ובקוצר יד הנודר או בהתחלף דעתו השמים באלים: כמו בקוצר יד הנודר או בהתחלף דעתו והשלישית נאמר בכמה מקומות אל הקב"ה והוא פשיעת היגדר כגון בלא וכגון נחמתי כי המלכתי את שאל וכגון בכמה מקומות אל הקב"ה וכן כתיב רגע אדבר על גוי לנתוש ולנתון ושכ הגוי מרעתו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי עליו ורגע אדבר על גוי לבנות ולנעוט ועשה הרע בעיני וינחמתי על הטובה ומה שכתוב וכן אדם ויהנחם היינו לשמים חוטאים כדכתיב לא הביט און זיעקב ואז אין לו להתנחם ולעשות רע: ויחנף אל לבו. שיעשו לבראיתו. ד"ה ויחנף אל לבו האדם קאי הקב"ה נחנף בשביל לבו של אדם שהיה חושב מחשבות רעות כמו כי נענש אל דוד שפי' בשביל דוד. ד"ה ויחנף אל לבו אין ענינה אלא אבילות כמו שנאמר כי נענש המלך על בנו פי' נחבל על עולמו ואם האמר וכי מתאבלים קודם שימות המת אלא אדם שאינו יודע רגעי הזמן אינו יכול להתאבל עד שימות המת אבל הקב"ה שהכל גלוי וידוע לפניו וחי לעולם מתאבל תחלה. ד"ה ויחנף אל לבו האדם היה נענש אל לבו של הקדוש ב"ה כענש נבוה ונמאם בעיניו של הקדוש ברוך הוא: (ז) אמחה את האדם. נמחה לא נאמר כמו שנאמר נעשה את לפי שכבראנו אמרו המלאכים מה אנחנו כי הזכרנו ולא הסכימו לבראיתו לכך לא נכל מהן עשה למחוחו אבל לאחר מיתב שנינה את הממונים נכל ענה מהן למחוחו כדכתיב הבה נרדה ונבנה שם שפחם: כי נחמתי כי עשיתים ימאחר כי רבה רעת האדם אבל כשהם עושים רצונו של מקום לא איש אל ויכזב וכן אדם וינחמם וכן הוא אומר נחמתי כי המלכתי את שאל כי שב מאחרי החזרה בזה מאתם כמו שפירשתי למעלה:

נשלם סידרא דבראשית

סדר נח

(ט) אלה תולדות נח. כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים. הראשונים. כל יצר מחשבות לבס רק רע כל היום והלכו לאיבוד אבל נח איש זדיק תמים היה והעמיד דורות לעולם: תולדות נח. לשון מקוראות וסבות כמו כי לא תדע מה ילד יום וכן פרש"י גבי אלה תולדות יעקב ויסף וגו'

ויבול: (בד) ואינו. לפי שהיה קצר ימים לפי האחרים נראה כמו שלא היה: ואינו כי לקח אותו אלהים. הרגם אונקלוס ואיתוהי ארי לא אמית יתיה פי' והגה הוא עומד וקיס שהרי לא המית אותו הקב"ה ועתיד לבא עם אליהו בעת הגאולה וכל אין ואינו שבתלמוד פירוש את' ואינו זה. ובתרגום ירושלמי מתרגמינ' והא לית הוא ארי איתנגיד במימר מן קדם ה' ולפי תרגום ירושלמי צריך לומר לקח אותו לשון מיתה כמו קח נא את נפשי אך אלהים יפדה נפשי מיד שאל כי יקחני בלה והוא דרך כבוד שהרי נדיק היה: (בח) ויולד בן. ולא כתיב ויולד את נח כמו שכתב באחרים לפי שממנו נבנה העולם שכל העולם חרצ והוא ובניו נשארו. ד"ה מתושלח השיא ענה ללמך שלא יקרא לו שם לפי שאנשי הדור מכשפים היו והיו מכשפים אותו אם ידעו שמו: (כט) זה ינחמו מן האדמה. שהרי נאמר לאדם ארורה האדמה בעבורך כל ימי חייך וסבות אדם כלו לתולדות נח וחשב בלבו מה שקלקל זה יתקן זה: (לב) ויהי נח בן חמש מאות ויולד. יודעים היו שהמבול היה עמיד לבא כמו שפרש"י גבי נשי למך ונשחה כל כך להעמיד תולדות פן ילך לריק ולבהלה עד שהבטיחו הקדוש ב"ה:

(ב) בני האלהים. רבי שמעון בן יוחאי קרי להו בני דייבא ולייט למאן דקרי להו בני אלהים ולמה קרי אותם בני אלהים ר' יוחנן ור"ל אמרו שהרבו שמים בלא זעור ובלא יסורין: מכל אשר בחרו. חכמים היו בחכמה העליונה ובחרו להם נשים דומות להם כתולדותם להוליד מהן גבורים כמותם ולקחום בחוקה ולכך כעשו להקב"ה: לא ידון רוחי באלים. פרש"י לא יתערב ויריב רוחי עלי בשביל האדם דוגמא מנינו אבינו שאמר עליו הקב"ה אל השמן אין כמוהו בברך איש חס וגו'. ד"ה לשון נדן ותיק כלומר לא יבא רוחי נתון בחיוב זה גוף האדם: (ג) לעולם. לזמן ארוך כמו וישב שם עד עולם. ועבדו לעולם כלומר הכריות החיות עכשיו לא יתקיימו זמן ארוך: בשגם הוא צער. בעבור שגם הוא צער ואינו דבר קיים לעולם לפיכך יש לקצר ימיו ולא ימיו עוד כאשר חיו עד עכשיו שפי' כך הם משחיתים דרכם וגוזלים וחומסים שאינן יראין מן המיתה: והיו ימיו מלה ועשרים שנה. פרש"י אין מוקדם ומאוחר וכו' ואין להקשות הא אמר בפסחים דבחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר דע"כ תרי ענייני מינהו דהא קיס לן משנוול יפת לא היה עד המבול רק מאה שנה ומשום כבודו של נח שלא יאמרו העולם היולד נח את שם לוינחם כי עשה את האדם קרוב לדוגמא זה פרש"י בסוף פרשת לך לך: (ד) הנפלים. נפלאים בגובה חסר אל"ף דוגמא וכפלינו אני ועמך: היו בדרך בימים ההם. הנוכרים למעלה ויהי כי החל וגו' ויראו בני האלהים וגו' גם אחרי כן שכעס עליהם הקב"ה כדכתיב לא ידון

תימא הכי היאך נמלטו סיחון ועוג אחיו למאן דאמר
 מצול ירד לארץ ישראל : (טו) זהר העשה לחיבה .
 הוא החלון שפתח נח כששאל העורב והיונה ובעוד
 שהיה סתום נתן שם אבן עובה להאיר להם
 בפנים ונמצאו דברי רבותינו מכונים כי יש אומרים
 חלון היה וי"א אבן עובה כי לפי הנראה כפק
 ועדות הכתוב שם היה החלון . ולפי פשוטו נראה
 העשה לחיבה לבן יצחק פי' שמן העשה לנורח
 התיבה להאיר בה ואין לפרש חלון להאיר בה ולהכניס
 בה אורש שהרי לא שמשו המולות להדיא כל ימי
 המבול : ולא אמה תכלה מלמעלה . אהור קאי
 תכלה החלון מלמעלה ממך לנג אמה ולא ייקון לו
 הגשמים שהכסוי מסך עליו וצורה לחלון משמשים
 לשון זכר ולשון נקבה כמו חלוני שקופים אטומים
 וכן הרבה : ופתח התיבה בצדה השים . בקרן זיית
 אחת ולא באמצע פני רחבה לפי שהוא קולס כל
 כובד המים ורוב רוח שולט בו . ד"א בצדה בשליש
 העליון של גובה התיבה . תחתים שניים ושלישים .
 שלישים הם העליונים והם היו לאדם ולכל מאכל :
 (יז) ואני הנני . פרש"י מוכן להסכים וכו' כנגד
 מדה הרחמים שהיחה מלמדת עליו סניגוריא כך
 פרש"י : (יח) והקימותי את בריתי אהך . שלא
 יכרה זרעך מפני המבול : (יט) ומכל החי . ר'
 יהודה אומר לא נכנס ראש זה עם נח בתיבה אבל
 גוריו נכנסו עמו . רבי נחמיה אומר לא הוא ולא
 גוריו אלא קשרו נח בתיבה והיה מתלס תלמיות כמין
 שפריא להוסיחא ה"ד תחשק רוח בלם עבותו
 וגו' : (כ) מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה .
 כסדר יצירת בראשית שהעוף נברא בתחלה ואחריו
 הבהמה : (כא) מכל מאכל . לפי שיהא שם מכל
 האוכלים נריך לאסוף מכל המאכלים שיש שאינו אוכל
 ממאכל זה ואחר אוכלו : (כב) כן עשה . זה
 כינום המאכל :

¶ (א) ויאמר ה' . ויאמר קמא זה מדה הדין אבל
 האי דמישחתי ביה בהשלה כתיב ביה מדה
 הרחמים : (ה) מכל הבהמה . פרש"י מאן שלמד נח
 חורה וא"ת הא אמרינן בזבחים עמאים וטהורים
 בהיה שעתא מי הוו ומשי' אין הוו ומנא ידע
 העבירם לפני התיבה כל שהתיבה קולפתו טהור אין
 התיבה קולפתו טמא אלמא לא ידע מי טהור ומי
 טמא אלא מחוך קליפת התיבה ומאי האי דקאמר
 שלמד נח חורה אלא י"ל דהכי הוה פירושא מנא ידע
 מי דבק במינו ומי לא דבק במינו בין עמאים בין
 טהורים ומשי' כל שהתיבה קולפתו וכו' ועמאים
 וטהורים דהתם דאמר קולפתו טהור לא קולפתו טמא
 שייך גבי ערוה כדאמר בעריות אל תמאזו בהם
 וטהרה ועומאה דהכל היינו באכילה ובשכר
 הטהרות לאכילה מבין האחרות למדנו שלמד חורה
 כמו שפרש"י . ד"א התם בזבחים בעופות פריך מנא
 ידע אם טהורים אם עמאים שהרי מיני עופות עמאים
 מרובים ואין לעמוד בסודם ומשי' העבירם לפני
 התיבה אבל אבהמה לא פריך שאין מין בהמה מרובה

וגו' כלומר אלה הקורות והסכות של נח כמו שפרש
 והלך שהיה לדיק ודורו רשעים ובעושים נשחתו והוא
 נמלט : איש לדיק תמים היה . נתון טעם למה מנא
 חן יותר מכל בני דורו : תמים . בר הש"א אמר כל
 מי שנאמר בו תמים השלים שנותיו למדת השבונו ונח
 כמו כן מלאוהו זמן שנאמר בו תמים השלים ומי אחרי
 כן שמשין ויוצלות ששנת המבול לא היה מן המיין
 שהרי נשחתו בה סדרי בראשית : היה . כל מי שנאמר
 בו היה ראה עולם חדש . נח איש לדיק תמים היה
 אחריו וימח את כל היקום עכשיו ויהיו בני נח
 היוצאים מן התיבה וגו' . יוסף היה רועה את אחיו
 אחריו ענו כבכל רגליו עכשיו ויוסף הוא השליט .
 ואשה היה רועה את חמול ברח מפני פרעה עכשיו
 משקע רבו במים . איש היה בארץ עוף איוב עמו
 אחריו יוסף לארץ מררתי עכשיו וישב ה' את כל
 אשר לאיוב למשנה : (י) ויולד נח שלשה בנים .
 שנאן בשביל שבא להזכיר נח שהיה לדיק בדורותיו
 חזר והזכיר בניו אחריו שמהם עמד העולם :
 (יא) ותשחת הארץ לפני האלהים . לפני הגדולים
 שהיו בארץ שהיו לוקחים את הנשים בחזקה : ותמלא
 הארץ חמס . איוב חמס ואיוב גול א"ר חמס שום
 פרוטה גזל פחות משום פרוטה וכן היו אנשי דור
 המבול עשין א' מהן היה מואל קופתו מליאה
 הרעסין לשוק זה בא ונטל פחות משום פרוטה זה
 פחות משום פרוטה עד שאינו יכול להוציא מהן בדין
 אמר להם הקב"ה אהם עשיתם שלא כהוגן אף אני
 אעשה עמכם שלא כהוגן ושלל כשורה ה"ד הלא
 נסע יתום עם ימותו ולא בתחמה בלא חכמת התורה :
 חמס . גילוי עריות שנאמר חמסי ואשרי . חמס עבודת
 כוכבים שנאמר חמס וישבו להכעיסני . חמס שפיות
 דמיי שנאמר מחמס בני יהודה אשר שפטו דם נקי
 בארץ : (יב) כי השחית כל בשר את דרכו . השמישו
 כמו דרך גבר בעלמה וכבר נטעו מואל הארץ נפש
 חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינהו אבל
 לא לשאינו מינה לפיכך הנינו משחיתם את הארץ מדה
 כנגד מדה : כל בשר . אבל לא דגים לפי שלא נגזרה
 גזירה על הדגים שבים היינו דכתיב מכל אשר
 בחרבה ממו : (יג) את הארץ . עם כל בריות הארץ
 דוגמא כי לי כל הארץ : (יד) עשה לך חיבת .
 פרש"י הרבה רוח וכו' עד להביא מבול אולי ישובו
 הכל גלוי לפניו שלא היו עמדין לשוב אלא כנגד
 מדה הרהמים שהיתה מנקשת רחמים עליהם פרש"י
 כך וגם כך תפרש גבי ויהי הגשם גלוי הים לפניו
 שלא יחזרו אלא להשקיע מעליו מדה הרחמים שהיתה
 מליצה עליהם זכיות הוריד לפניה המים בנחת וראתה
 היא שלא חזרו בתשובה : עז נוסר . נפרית יואל
 ממנו ואינו כלה במים וזהו לקחת עץ זה להרחות
 להם במה הם ראוין ליוון : וכפרת אותה מבית
 ומחון בכופר . רבותינו ז"ל אמרו ברוחמים קילקלו
 ברוחמין נידונו וא"ת היאך יכול הזפת להזקיקם
 כפי היה מיטת במים הרוחמין אלא י"ל נס בתוך נס
 היה וי"א שהמים שסביב לתיבה זננים היו דאי לא

גברו המים אלא כשחממה יצ"ב יום שיש מי"ו בחשיר
שבו נחה התיבה עד אחד נפצת שבו נאלו ראשי
ההרים שצבה היה כל שקוע התיבה במים וחצינו
עד היכן הגיעו המים כי דבר קל הוא להכיר בעין
ששרה במים ימים רבים אע"פ שיבש ויש לומר שראו
והכירו שלא היחה משוקעת במים רק שש אמות
שחברו צע"ב יום הללו והצינו כי הסחרון עולה אמה
לשנים עשר יום ולפי חשבון זה חדרו ומנו המאה
ושמונים יום שיש מ"ח בסיון שבו פסקו הגשמים
וההחילו המים לחסור עד אחד נפצת שבו נאלו ראשי
ההרים ומאלו צבה פ"ו חלקים משנים עשר יום בחלק
ובשני הימים היחידים אין לרקדק כי הסרוק השבוע
אינו עולה רק לששית החלק ולפי שראו בשקוע
התיבה כי החיסרון עולה אמה לי"ב יום שביט כי
חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים וכו':
(כא) וכל האדם יבינת אדם סחס שכל המקרא
כוללת אנשים וג'ים וסף וא"ת אף נעשו דור
המבול מאחר שלא נאסו על האמות וי"ל יש כמה
מאות שחייבים בני אדם לשמך מכה סכנת הרעה
אף על פי שלא נאסו ולפיכך נעשו כמו קין שנענש
על שפירות דמים אף על פי שלא נאסו על כך אז
שמא על הגזל עצמו נאסו: (כב) ויגברו המים על
הארץ חמשים ומאת יום יזכר הכתוב אחר מחשבתו
של נח כאליו לא נחמטעו המים עד שגחה התיבה
על הרי אררע אך האמת הם התחילו לחסור מ"ח
בסיון שפסקו בו הגשמים כמו שמשדר וכו' ויכ"א
הגשם מן השמים מיד וישנו המים מעל הארץ וגו'
ויחסרו המים מק"ה המשים ומאת יום משתחיל
המבול שהוא מי"ז באייר עד י"ז בחשיר או חסרו
המים כל כך שגחה התיבה מיד ותנת התיבה בחדש
חשירי ז"ל לחדש וגו' נעשירי הוא סבת בא' לחדש
נראו ראשי ההרים ויהי מקץ ארבעים יום שגראו
ראשי ההרים שהוא עשתי עשר בשבט וישפחה נח את
חלון התיבה אשר עשה וישלח את העורב לאחר
שבעת ימים כמו שפרש"י שהוא י"ח בשבט וישלח
את היונה ויחל עוד שבעת ימים ויוסף שלא את היונה
וישלח את היונה ולא יאספה שוב אליו וימד בתיבה כ"ח
ימים עד א' בניסן שנאמר ויהי באחד ושש מאות שנה
בניסן באחד לחדש חרבו המים ויכר מכסה הצהרה וירא
ובהנה חרבו המים מעל פני האדמה אך עדיין היה פוט
ורפשו ואינה ראויה לדריסת רגל עד כ"ז באייר כדכתיב
ובחדש השני ככ"ז יום לחודש יבשה הארץ:

ח (א) ויזכור אלהים את נח שון וסניס כל שנים
עשר חדש בתיבה: וישבו המים מכלן
שרוחחין היו כמו ונחת המך שכה: (ב) ויסכרו
מעיות תהום רבה פרש"י נשתיירו מן לזורך
העולם כמו חמי עבריא וא"ת למאן דאמר לא ירד
מבול לארץ ישראל מהיכן באו חמי עבריא לשם והלא
מא"י היא אלא יש לומר יש מעיות תהום בכל
העולם וכתיב נבקעו כל מעיות תהום ואף בארץ
ישראל משמע ומשם נשאר חמי עבריא: ויסכת
מעיות

כל ק ולא היה נריך להעצירם לפני התיבה וכשהכיר
הבהמה בלא העברה לפני התיבה למדנו שלמד
תורה ל"א מכל הבהמה שהורה הנקיה מוחך
הממעטין אותן על ידי אכילה: תקח לך ממנה ז'
זכרים וז' נקבות ואם לא הביאו מהם רק שנים איש
ואשחתו יהיו כלים אבל מן השמחה והמאוסה לאכול
כגי בזוג אחד ואף ע"פ שיש מהם שהאמות אוכלין
כגון חזיר וכיוצא בו הם משריצים ויולדים הרבה
בכרם אחד ומהוך שריבם הכתוב בטורות זכרים
בנקבות הבין נח שהקב"ה חפץ שיטיב אדם על מן קרבן
שכן משפט עולה בזה זכר כדכתיב אם עולה קרבנו
זכר תמים יקריבנו ומה שלקח מכל מין פהור שבעה
זכרים כדי להקריב מהם חמש עולות לו ולאשחתו
ולשלשה בניו ונשתיירו שנים זכרים לחיות זרע:
שבעה שבעה איש ואשחתו בבהמה שזכרות ונקבות
שלה כעין זכרות ונקבות של בני אדם כהז צה איש
ואשחתו אבל עופות שאין זכרותם ונקבותם כעין בני
אדם לא נכתב בהן איש ואשחתו רק שבעה שבעה:
(ד) ארבעים יום וארבעים לילה נגד מכת ארבעים
ד"ה על שבערו ישראל תורה שהנהגה לנחמה לארבעים
יום: (ז) מפני מי המבול ולא מפני האווי:
(ח) ומן הבהמה אשר איננה טהורה מיכן מוכח
בפסחים עיקר הכתוב שמהם אוחיות ולא הוליא דבר
מגונה דמני למימר ומן הבהמה הטמאה ח"ק'
שהרי יש לנו להוכיח כך ממקרא של מעלה ומן
הבהמה אשר לא טהורה היא ונמנא עקום שמה
אוחיות ואין למרך דהאי קרא אשר לא טהורה אין
זה עיקר דבהמה הראויה לקרבן מישחעי קרא
והאי דכתיב אשר לא טהורה היא היינו להאיא חיה
טהורה ולא מ"י למכתב הטמאה דטמאה חזיר משמע
הא ליהא דהא אחר בזבחים עד שלא הוקם המשכן
היו מותרות בהמות חיות ועופות זכרים נקבות
המימים בעלי מומין טהורין אבל לא סמאין וכו'ן
קרבן עולה ולפי התלמוד נריך תיבת פהורה להיות
מליאם להשלים שמונה אוחיות העיקר: (יד) כל
זסור כל כנף פרט למדושים ולמקצועים ולסרוחין
ולמחוארי איברין שפסולין בקרבן בני נח: (טז) ויטגור
ה' בעדו הגיח התיבה פתחה מתוירא היה שמה
לא באו כולם שערי לא היה מכיר כל מינין שבבריות
וכשבאו כולם ויטגור ה' בעדו הפחה נכר מאליו
ע"י הרוח דומיא כמו שמיניו בפסחים שערי העזרה
שהיו פתוחים נעטלו מעמך בערב ספח: (יז) ויהי
המבול מ' יום ולמעלה הוא אומר ויהי הגשם על
הארץ ארבעים יום אלא מה שלא פירש הראשון פי'
האחרון כלומר כשהיה הגשם והמבול ארבעים יום אז
וישאו המים את התיבה וכן ויכסו ההרים מן הראשון
לא נודע כמה היו ההרים מוכוסים בא ויכסו השני
ופירשו: (ב) ויכסו ההרים לפיכך נגוע כל בער
שלא מאלו מקום לגום ומחו: חמש עשרה אמה
מלמעלה גברו המים וגו' פסוק זה מלמדנו מכה
סכנת פשם כי התיבה לא היחה משוקעת במים רק
שש אמות בינד מהיכא נפקא לן דמ"ו אמה מלמעלה

מעיינות וגו' . אין כאן מקומו של מקרא זה אלא אחר ויהי המבול ארבעים וגו' היה לו לכתוב ויסכרו מעיינות ואחריו ויגברו המים וגו' אלא רצה הכתוב לסדר ולהצב כל ענייני גרמת חסרון המים : (ג) ויחסרו המים . פירש רש"י מקצה חמשים ומאת יום התחילו המים לחסור והוא צ"ל בסיון כיצד צכ"ח בכסליו פסקו הגשמים הרי שלשה מכסליו וכו' אלמא סבירא ליה האידנא לפרש"י דיום כ"ח בכסליו אינו ממנין המ' יום של ירידת גשמים אלא הרי הוא ממנין החמשים ומאת יום של תגבורת המים ולמעלה גבי ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום סבירא ליה לפרש"י דיום כ"ח דכסליו הרי הוא ממנין הארבעים יום של ירידת גשמים עשר פירש רש"י אין יום ראשון מן המנין לפי שאין לילו עמו שהרי כתיב בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש נבקעו וגו' ומאלו ארבעים יום כלים צכ"ח בכסליו לפיכך נכון לשקול דעתו של פרש"י הכי אין יום ראשון מן המנין אין ענין יום ראשון של ארבעים יום של ירידת גשמים שהוא י"ז במרחשון מן ענין מנין של אחרים שהרי האחרים לילותיהן עמקן וזה אין לילו עמו ומכל מקום הרי הוא ממנין הארבעים יום של ירידת גשמים ובסדר הזה תמצאה ליישב פרש"י יום י"ז במרחשון היה ראשון לארבעים יום של ירידת גשמים ואין לילו עמו וי"ז שבשאר מרחשון וכו' מכסליו שלילותיהן היו עמקם ולייל כ"ח בכסליו להשלים יום י"ז במרחשון שלא היה לילו עמו הרי נ"ך ארבעים יום שלמים מעלות השחר של י"ז במרחשון עד עלות השחר של כ"ח בכסליו וכן כתיב ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה אבל החמשים ומאת יום של תגבורת גשמים אינו נורד למנות שלמים הלילות עם הימים שהרי כתיב מקצה חמשים ומאת יום כלומר מעלות השחר של כ"ח בכסליו עד זאת הכוכבים של אחד בסיון ואם תראה למנות החמשים ומאת יום שלמים הלילות עם הימים תמצא אותם מעלות השחר של כ"ח בכסליו עד עלות השחר של אחד בסיון ויהיו חמשים ומאת יום וחמשים ומאת לילות שלמים ואם לחשך אדם על פרש"י מי הזקיקו למנות ליל כ"ח בכסליו מן הארבעים יום של ירידת גשמים והיום מן החמשי' ומאת יום דמאי איכפת ליה אם היום נמנה עם לילו מן הארבעים יום אחת היא שיון שביעי להפסקה אלא היינו עממא אדם תמנה מן החמשים יום לא תמצא והנה התיבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש אלא ביה"ח לחדש כיצד בני ימים מכסליו וקמ"ז מסכת שבת אדר ניסן אייר ואחד מסיון הרי ק"ג יום כלים לסוף יום אחד בסיון למחר התחילו המים לחסור ד' אמות לי"ז יום וכסליו הי"ז יום משהתחילו המים לחסור א"כ נחה התיבה ביה"ח לחדש וכתיב ותנח התיבה בשבעה עשר לחדש גם לא תמצא בראשון באלה לחדש חרבו המים כיצד בשני' בסיון התחילו המים לחסור ומשם תמצא ששים יום לחסור החמש עשרה אמה של המים לכפנראו ראשי ההרים ומשם ששים יום עוד עד שלוח אחרונה של היונה ותמצא שהם כלים

בשלשה בשערי וכתיב בראשון באלה לחדש חרבו המים בחדש השביעי הוא סיון והוא שביעי לכסליו שבו פסקו הגשמים בשערי באלה לחדש נראו ראשי ההרים זה אב שהוא עשירי למרחשון שהחילו בו הגשמים כך פרש"י ואת הרי שנת המבול מעוברת היתה כיצד קים לן מצריאה עולם עד המבול אלף ותרנ"ו שנה ולא וחשוב שנות המחזורים ותמצא שנת אלף ותרנ"ו שלישי' למחזור א"כ סיון שמיני לכסליו ואב עשתי עשר למרחשון לפי י"מ שהמבול התחיל אחר אלף ותרנ"ד"א מנין אלף ותרנ"ו התחיל למנות משנת תוהו ולא היתה שנת המבול פשוטה . ד"א שנת המבול לא עלתה במנין שאר השנים זו דברי ר' יהודה א"ל רבי נחמיה אבותינו ש'אנה עולה מן המנין עולה היא בתקופות ובחשבוניות : (ד) ותנח התיבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום פרש"י מאלו אמה למד כמה היתה התיבה משוקעת במים וכו' ואת הרי קים לן שבאלה לחדש אב נראו ראשי ההרים ובאלה לחדש השערי חזרו המים לסדרן ראשון כדכתיב בראשון באלה לחדש חרבו המים מעל הארץ הרי שחסרו צס' יום הללו כל גובה ההרים ודבר גלוי הוא שיש הרים גבוהים יותר מע"ו אמה הרי שחסרו יותר מאמה לד' ימים ואין לתרץ כיון שהתחילו לחסור חסרו הרבה אם כן לא חוכיח שיקוע התיבה במים אחת עשרה אמה אלא י"ל שההרים ממעטים הרבה מחללו של עולם לפיכך חסרו כל גבוהתם של הרים בששים יום אבל מעלה מן ההרים חללו של עולם שזה ומשם ולמעלה חסרו אמה לכל ד' ימים כמו שפרש"י וראייה לדבר שלא מצינו לשון חסרון כתיב משכנאו ראשי ההרים למדך שאינו חשוב חסרון פשוט ועוד פרש"י ואם אמה אומר שביעי לירידה אין זה סיון כלומר אין זה שביעי אלא אייר ואם כן איך תפרש ותנח התיבה באייר בחדש השביעי לירידה ביה"ח יום לחדש הרי עדיין לא כלתה תגבורת המים כמו שאמרנו שלא כלו המ' יום של גשמים וק"ג של תגבורת עד אחד בסיון והוא הסדר של כל ימות שנת המבול . לשיפת רש"י כ"ע . בחדש השביעי הוא מרחשון דקימא לן במסכת ראש השנה ובסדר עולם חכמים אומרים כדברי רבי אליעזר למבול וכדברי רבי יהושע לתקופה בשבעה עשר יום לחדש נבקעו על מעיינות תהום רבה וארובות וגו' ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום והארבעים לילה מעלות השחר של י"ז במרחשון עד עלות השחר של כ"ח בכסליו ויהי המבול ארבעים יום וגו' ויסכרו מעיינות תהום וגו' ויגברו המים ותלך התיבה על פני המים תמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום מעלות השחר של כ"ח בכסליו עד זאת הכוכבים של אחד בסיון מיד ויזכור אלהים את נח ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום כלומר התחילו לחסור בסוף חמשים ומאת יום הללו שכלו באלה בסיון ותנח התיבה ביה"ח בחדש השביעי בסיון שביעי לפסיקת הגשמים ביה"ח לחדש והמים היו הלך חסור מבאלה בסיון עד אב החדש העשירי לירידת הגשמים בשערי באלה

באחד לחדש נראו ראשי ההרים כלומר החמש עברה
אמה שנברו המים על ההרים חכרו מבאחד בסיון עד
אחד באב לארבעה ימי' חסרו אמה ויהי מקץ ארבעים
יום משארלו ראשי ההרים וכלו בעשרה באלול באהרו
יום ויפתח נח את חלון התיבה אשר עשה וישלח את
העורב וגו' ויחל שבעת ימים כמו שפרש"י וישלח את
היונה ולא מנאה היונה מנוח לכף רגלה וגו' והשב
אליו ויחל עוד שבעת ימים אחרים ויוסף שלח את
היונה מאהו ומבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה
זית ערף בפיה שלקחתו בזיתו' שנראשי ההרים וי"א
מהר המשחה הביאתו ללא ספת ארעא דישראל במבול'
כדכתיב לא גושמה ביום זעם ויחל עוד שבעת ימים
אחרים וישלח את היונה ולא יספה טוב אליו עוד
מיד ויהי באחת שש מאות שנה בחשתי שהוא ראשון
באחד לחדש חרבו המים וגו' ובמרחשון בחדש השני
בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ ים תהיה על
פרש"י מי דחקו לפרש מקץ ארבעים יום דהיינו משנראו
ראשי ההרים אם כן למה לא מנאה היונה מנוח לכף
רגלה הרי יום ארבעים ושבעה ימים משנראו ראשי
ההרים עד שנשתלחה היונה והיתה יכולה לנוח על
גבי כמה הרים ויש דוחים זה בקש ואומרים שלא
נמגלו פני הבקעה אין זה מנוח ומשקול הדעת י"א
שדעתו של פרש"י היה לומר בכל הפרשה כולה על
הסדר נאמר' ומה שלא יספה היונה טוב אליו עוד
כשנשתלחה באהרונה היינו באחד בחשתי כשחרנו
המים ים מתחילין למנות החמשים ומאת יום מי"ז
במרחשון וכוללים בהן המ' יום של ירידת גשמים
ומונין בחדש השביעי לירידה כמו שאנו מונין עשירי
לירידה וה"ק ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת
יום שיש מצי' במרחשון עד עשרים בניסן ויחסרו
המים מקלה חמשים ומאת יום שכלים בעשרים בניסן
ובאוחו יום התחילו לחסור ותנח ההינד באייר בחדש
השביעי לירידה בעשירי באחד לחדש נראו ראשי
ההרים וחסרו המ' יום אמה שעל ראשי ההרים נצ"ה
ימים שיש מעשרים בניסן עד א' באב אמה לששה
ימים וחצי יום" סוף פרשה זו אחר שפת סדר עולם
ויהי מקץ ארבעים יום שהתחילו המים לחסור דהיינו
מבאחד בסיון עד עשירי' בתמוז מיד ויפתח נח
את חלון התיבה וישלח את העורב וגו' ויחל
עוד שבעת ימים וישלח את היונה ולא יספה
טוב הלקה וישנה לה על ההרים אהרו היום
ראש חודש אב היה כדכתיב בעשירי באחד לחדש
נראו ראשי ההרים זהו אב לעשירי למרחשון שבו
ירדו הגשמים שמקצת החדש ככולו אבל אין לומר על
אלול דהוא עשירי לכאליו שבו פסקו הגשמים דאם
כן בשילוח שלישי אמאי לא יספה היונה טוב אליו
עוד להיכן הלכה הרי אהה רוצה לומר לא נראו ראשי
ההרים עד אחד באלול ואל תחמה על מקרא זה של
והמים היו הלוך וחסור וגו' לומר איך נקבע קודם
שליחות היונה אלא מתוך שהתחיל לספר חסרון המים
שחכרו מבאחד בסיון עד שנתה התנה הולך וגומר
החסרון עד שנראו ראשי ההרים ומבאחד באב עד

אחד בחשתי חרבו המים וכן פתיב ויהי באחת ושש
מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים ובחדש
השני בשבעה עשר יום לחדש יבשה הארץ: (ז) וישלח
את העורב - לפי שדרכו לאכול גבלות ואם קלו המים
ימנא מהי מבול מושלכים על פני שפת המים' אין
להקשות איך שלחו הרי אין אורה בעולם הא' לית'
דאע"ג דלא שמשו המזלות דהיינו תמה ולכנה וכוכבים
ולא ניכר בין יום ובין לילה מיהא אורה הוה וראייה
לדבר נראו ראשי ההרים ועוד איכא דלמרי בב"ר
ששימשו אלא שלא היה רישומן ניכר - מ"מ חו"ק' היאך
היה יודע נח במבול להבחין בין יום ובין לילה: וינא
ינא ושוב - אמר ר"ל השוכה נחת השיבו העורב לנח
אמר לו רבך שגלתי ואמה שגלתי רבך שגלתי שמה
לקחת מן העהורים שבעה שבעה ומן הסמאים שנים
שנים ואמה שגלתי שהנחת את השבעה ושגרת משנינו
ולפיכך ינא ינא ושוב: (ח) וישלח - פטרו לדרכו
ולכך הוא דגש וכל שליחות לחזור רפי: (יא) וידע
נח כי קלו המים - על שהתהל לבא עד הערב ולמחו
דאמר לא ירד מבול לארץ ישראל היאך ידע נח
בהבאת העלה שקלו המים היה לו לספק שמה מא"י
הביאתו או שמה אפה על פני המים לקחתו אלא י"א
ניכר היה שלא הביאתו ממקום רחוק שהרי סרף כתיב
לשון חטיפה שחטפמו מן האילן וחטיפתו מעידה עליו
שאליו מנאחו על פני המים כדרך שאר ענין שושרתין
מן האילן על ידי רוח לא היה סרוף אלא שלם וכן
התרגום מוכיח חזיר מחת בפומה: (יג) ויהי באחת
ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש - מכאן דיום
אחד בשנה קרוי שנה פי' אחר בשנה שש מאות שנה
לחיי נח בחדש אייר-החדש השני בש"א לחדש נקטעו כל
מעיינות תהום רבה וגו' ויהי גשם על הארץ ארבעים
יום וארבעים לילה וגו' י"ג מצינו וכו' בסיון ובכ"ח
בסיון פסקו לפי פי' זה קרו לניסן ראשון אחר פשוטו
של מקרא וכן כל האחרים וכל החדשים חדשי החמה
בני שלשים יום הם: (טו) וידבר אלהים אל נח
לאמר - דבר אל נח כדי לאמר לו כפל לשון הוא בכל
מקום וכן וידבר ה' אל משה לאמר ואחד שצפנת
שמיני מוכיח וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר
אליהם לאמר למשה ולאהרן ומה אמר אליהם דברו
אל בני ישראל זאת החיה אשר תאכלו וגו': (טז) לא
מין התיבה אתה ואשתך - והוא לא ידע ורבי נחמיה מדי
וינא נח ובניו פלגי ציה רבי יהודה ורבי נחמיה חד
אמר לפי שבער על ציווי השמים נחצה ונסתתב מדי
כנגד מדה וחד אמר לפי שהוסיף על ציווי זכה הוא
ובניו לדבר כדכתיב ויאמר אלהים אל נח ואל בניו
לאמר: (יז) הווא אחק - הווא קרוי: וינא נח ובניו -
י"מ אע"פ שהותרו בשמים כשילאו מונה אחס על-
הסדר שהיו שם חנו רבנן שלשה שמשו בתיבה-כלב -
ועורב וחס-יכולם לקוי-כלב נקשר-עורב רק - חס לקה
בעורו: (כ) ויעל עולות - כדרך יורדי הים באניות
כדכתיב ויבחו זבחי תודה גם זה שעמד בצער גדול
והעולם אבד והוא נמלט: במזבח - המזבח הוא
שהקריבו עליו אדם קין והבל: (כא) ויאמר ה' אל

גבו' בתחלה נתעבז אל לבו מעשיו שקבל הקרנות
 אמר אל לבו לא אוסיף לפי הפסח חד קחי אהאדמה
 ואיך קחי אבעלי חיים . וראיה לדבר שכנגדו מינו
 בברית הבחון ולא יכרת כל בשר ולא יהיה עוד
 מצול לשחז' : כי יצר לב האדם רע מנעוריו . מחמת
 נעוריו וילדותו הוא תועב ויצר לבו רע ואין לי מעשה
 להגקס ממנו כאשר עשיתי : (כב) עוד כל ימי הארץ .
 ברית אינה כרותה אלא עד שמים כעשן נמלחו והארץ
 כנגד תבלה : וזרע וקציר וקור וחום וכו' . פרש"י חזי
 כסליו טבת וחזי שבט חורף כו' בנ"מ . ח"ק'ד'אמרי'
 בנ"מ פירק המקבל חזי חשירי מרחשון וחזי כסלו זרע חזי
 כסלו טבת וחזי שבט חורף חזי שבט אדר וחזי ניסן
 קור חזי ניסן אייר וחזי סיון קציר חזי סיון תמוז וחזי
 אב קיץ חזי אב אלול וחזי תשרי חום :

מ (ג) כירק עשב . שיש שהוא ראוי לאכול ויש
 שאינו ראוי לאכול כך בהמות חיות טופות
 ודגים יש מהן ראויין ויש מהן שאינן ראויין : נתתי
 לכם את כל . מאחר שגילו בהיבה פעשיהם ועל ידכם
 בזה להם טהרה הכרי הם בידכם לעשות להם כטוב
 בעיניכם : (ד) אך בעיר בנפשו דמו לא תאכלו . פרש"י
 אסר להם אבר מן החי לפי שהותר לנח כל רמש
 לטווה על אזהרת אבר מן החי אבל אדם הראשון
 שלא הותר לו . אלא פרי האדמה לא הותרך להטווה
 על אזהרת אבר מן החי : (ה) ואך את דמכם .
 פרש"י השוקף את דם עממו כלומר שלא יאמר אדם
 הרי הותר לנו לשפוך דם בהמה מתוך שחיה בידני
 אף אדם חיוו על ידי עממו ומותר להרוג את עממו :
 לנפשתיכם . פרש"י אף החונק את עממו כלומר אף
 על פי שלא יאז ממנו דם . השוכה לאומרים אין
 גינהם ואין פן עזדו כלומר לא להורג את עממו הקב"ה
 דורש דמו ממנו ואימת אל לא לאחר מיתה . בנ"ר
 דרש יכול כשאלו תלמוד לומר אך יוכלו כהגיה מישאל
 ועציה ח"ל ואך המבין יבין : מיד כל חיה אדשטו .
 שלא יאמר אדם על שואלו לא אמתו בידים אך
 אשליכנו בין חיות רעות וימחורו לכך נאמר ומיד כל
 חיה אדשטו : דבר אחר מיד חיה עממה אדשטו כדכתיב
 השור יסקל : מיד איש אחיו . שלא יאמר מאחר
 שהותר לאכול בעלי חיים ובלבד שלא יאכלנו בעור
 דמו בו אף אדם כן הותרו איש בלחיו שיאכל איש
 בשר רעהו ואשה בשר רעותה לכך נאמר מיד איש
 אחיו אדרוש נפש האדם : אדרוש . מהורג עממו או
 הורג בשאר את עמיתו אבל הורג בגלוי בית דין
 ישרטו ממנו : (ו) באדם דמו ישפך . עוגש שמענו
 אזהרה מנין ח"ל לא תרצח : כי צלם אלהים . דוגמה
 אלהים לא תקלל : עשה את האדם . שיהא דיין
 ואשפ לירא ממנו ולא שיצווה ויטרנוהו : (ז) ואחם
 פרו רבו . אין אני רואה שזהרנו ותתמעטו אלא
 פרו רבו . ד"א כשתשנו דין בהורג והטרנוהו לא תהיו
 בכם נמעטין אך חפרו וחרבו מאד . ד"א ברכה זו
 נאמרה בפרשה זו ב' פעמים הראשונה לאדם והשנייה
 לשאר ביות : (ח) ואני הגני . פרש"י מסכים אני
 עמך שהיה נח דואג לפסוק בפריה ורביה וכו' הוא

שנאמר למעלה ויאל נח ובניו ואשתו וקטי צדיק את
 האנשים לבד והנשים לבד : (יא) והקיעמי את בריתי .
 שנה הכתיב בהקמת ברית לומר אפי' יחטאו לא יביא
 עוד מצול : (יג) את קשתי . אות גדול . הוא שהרי
 הוא דמותו כזיכור בדכתיב כמראה הקשת כן מראה
 דמות כבוד ה' ואם דשתי להשמיח כשהגשמים מרובין
 אין אני מראה לכם דמות כבודי שאין דרך למלך לבא
 בין עבדיו כשהם נוספין ממנו . ד"א מה נשמחת קשת
 שהנתן אות לעולם יותר משאר אותות אלא לפי שהקשת
 מראה את מראה מים מראה אדום מראה ירוק
 ואף על פי שמראה מים בצד מראה את אינן מכבין
 את האש כך הקשת אות שלא יישו הגשמים עוד
 העולם . ד"א כשהקשת מראה הפנימה בצד מקשה זה לדרך
 שלום שדורכי קשת כשמבקשין לירות הם מכוונים היתר
 נגד פניהם והקשת כנגד האויבים והקשת הזאת היתר
 כנגדנו : (יד) ונראתה קשת . בלא חזים יותר
 להראות דרך שלום : (יח) ותם הוא אזי כנען . הזכירו
 לפי שהורמו בחיבה ונולד ביניהם מן החיבה : (כ) איש
 האדמה . שגארה לו ולבניו ושחרה לחת כותה לו
 כמו שפירשתי לעיל : וישע כרם . פרש"י הכנים עמו
 ומרות ויחורו חאנים לפי שמתקלקלים במים יותר
 משאר איילות . דבר אחר הקב"ה אמר לו מכל מאכל
 אשר יאכל וחבילי ומרות הן מאכל פליין . ד"א לפי שזרע'
 של שני איילות אלו אינן עומין לזרוע כשאר ארעים של
 שאר איילות : (כא) ויתגל בתוך אהלם . לפי פרש"י
 נריך לפרש ויתגל לשון גלות : (כב) ויגד לשני אחיו .
 ויאתר אין כתיב כאן אלא ויגד ללמדך שהניד להם
 הפעם על מה פסרו אמר ר' יעקב בר זבדי מה פעם
 עבד כנעני ואל בן עין מהכא וירא ויגד : (כג) ויקח
 שם חם ויפת . פירש רש"י לקב זנו בניו של שם
 לפניהם של יצית . ח"ק'יהא אמרי' בעמלם בשכר שאמר
 אברהם את מאמץ ועד שרוך נעל זכו בניו לחוסין של
 יצית : (כד) אשר עשה לו בנו הקטן . העובד אשר
 עשה לו בנו הקטן ולכך ברכו יותר מהגדול :
 (כה) ויאמר ארור כנען . עליו נאמר ומכרתי את
 בניכם ואת צמתים . ארור כנען . חם חסא וכנען
 נחקלל אלא לפי שכחבו ויברך אלהים את נח ואת בניו
 ואין קללה בעקום ברכה לפיכך ויאמר ארור כנען וי"א
 חם לא עשה לו מחומה אלא ראהו מגולה ערוה ולא
 כסאו כמו שעשה שם ויפת ואלך הוא גילה את הדבר
 בחוץ ולא נתכוון שיכסוהו שאם ר"ה גיפסוהו ולכך לא
 נחצרך הוא ושמע כנען בנו ועשה לנח זקנו מה שעשה
 על כן קיללו נח וראייה לדבר אשר עשה לו בנו הקטן
 בבני חם ואין לומר הקטן בבני נח שהרי חם לא היה
 הקטן בבנים אלא יפז הגדול שם חם השני שם השלישי
 כדמוקי לקמן וכן ויפת שנתעסקו במצו' ברכים וחם שלא
 כדכו לא ברכו ולא קיללו וכינן שבהו קלליו ארור כנען .
 קללהו לפי שמו אמר לו מה שמך כנען שמך גורם לך
 שההא נכנע לאחריך כעבד זה שזכנע לפני רבו וכשאינו
 עושה רצונו רבו מקללו בלשון ארור : עבד שבדים
 יהיה . שלא ע"י מלחמה אבל ע"י מלחמה לא תחיה
 כל נשמה : (כו) ברוך יי אלהי שם . ברוך ה' שהוא
 אלהינו

אדונו ואלוהו של שם שאין עליו אדון אלא ה' אלהים וכנגד שקל זה בשעבוד בירך זה בחירות: ויהי כנען עבד למו. לשם ולא להיו חוסבי עמים ושואבי מים למזבח ולעזרה: (כו) יפת. ירחיב על משקל ומלכים ירד ולא הוכר השם הנכבד רק על שם הזדיק בשביל כבודו: (כז) ויהיו כל ימי נח חסע מאות שנה וחמשים שנה וימת. וא"ת הרי כתיב לעיל בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו' וכאן כתיב ויחי נח אחר המבול שלש מאות וחמשים שנה לא כן מצינו שנה יחידה אלא י"ל שנת המבול לא עלתה מן המנין כדלמדין לעיל:

ב) בני יפת גומר וגו' ובני יוון וגו'. מה שלא מנה הכתוב בני מנוג ומדי ותובל משך ומירם לפי שלא יצא מהם ראשי אומות ולא היה כל אחד מהן מציין רק אומה אחת וכן הפרש גבי פוט בן חם וגבי עילס ואשור ולוד בני שם: (ד) כיתים ודדניס. וכתוב אחר אומר ורודני ברי"ש ללמדך בשעה שישראל נתונים בעליה הם אומר אחס בני דודנו ובשעה שהם יורדין הם באים ורודין אותם: (ח) וכוש ילד את נמרוד. מה שלא מנה נמרוד עם שאר אחיו כדי לפרש מעשיו לבדו: הוא החל להיות גבור. באתם הגשארי' אחר המבול: (ט) גבור זיד לפי ה'. בשולס וכן עיר גדולה לאלהים בכל עולמו לא הקב"ה לא היתה עיר גדולה כמוהו"ל לפי ה' ע"פ הדיבור כמו ארור האיש לפי ה' אשר יקום ובנה את העיר האחת את יריחו וכתיב בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו וגו' ובשנוב צעירו הציב דלתיה כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון הא למדה שלפני ה' הוא ע"פ הדיבור אף כאן פירש ממרום נגזר על נמרוד שהלח רוח גבורה עליו ויחפוש נחו בכל אשר ילך. על כן יאמר כנמרוד. על כן כל אדם אשר יריק את הניכור לחוכו לחפוש חרב מכרכו ברכה ו כנמרוד שגזר עליו הקדוש צדק הוא להיות גבור זיד לזוד זיד שלא ישמע מידו חיה רעה דוב וחזיר יער וארי כן הללח בחרב וז שאני חוגרך ותחפוש נחון בכל אשר תלך: (י) ותהי ראשית ממלכתו וגו'. בחמהלה היתה מלכותו מנער אבל בחחריתו הרחיב גבולו שמן הארץ ההיא יצא אשור וכו' ומלך בכל ארץ אשור: אשור. כמו לאשור: (יב) ואת רסן בין ייגוה. בנה רסן בין ייגוה ובין כלל וחבר ייגוה וכלל יחידו והיו דמות לעיר גדולה ולכך נקראת ייגוה העיר הגדולה. ד"א מן הארץ ההיא יצא אשור שם איש כמו שפירש' ונמצא במדרש מה ראה הקב"ה להעמיד נביא להוכיח ייגוה יותר מכל שאר אדמה אלא בזכות אשור שהיה זדיק שגנה ייגוה כדכתיב מן הארץ ההיא יצא אשור פי' מן העדה ההיא יצא אשור שלא השכים לדור הפלגה זדיק היה ולבסוף כתיב גם אשור לווה עמם שלבסוף סרח אמר ר"ל כשכורין פיינו שנתבטלה משפחתו של פוט עד שצא יאקאל וסרמה פוט ולוד וכל הערב והא דלא נחפרשו בחריה שאם חמנה אותם מנאל בהם ירח משבעים אומות: (טז) וכנע ילד את זידון. אחד עשר בנים היו ולבסוף לו לנענן הוא אומר ואחר נפלו משפחות

הכנעני ללמדך שהאחד נעשה שמים והיו שנים עשר דוגמא יוסף שחלק לשני שבטים ופל זה יאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל שי"צ בני כנען נחמו לי"צ שבטים ומשה רבינו קראם שבעה הששה שהיו חשובים קרא להם שם שבטי עמם והאחרים כללם בשם אביהם: הכנעני"על שם שבטיו כדוד את אברהם אבינו בקנין מערת המכפלה: (יג) ויהי גבול הכנעני דנו'. נחפרש גבולו מה שלא נעשה כן בחחרים לפי שישראל ירשו את ארצו: (יא) ולשם יולד וגו'. כאן מונה אותם דרך חולדתם בני יפת וגו' בני חם וגו' ולשם יולד וגו' מגיד לך שזהו הסדר דווקא ולכך נכתב כאן יפת הגדול ומה שהזכירו הכוזב כמה פעמים קודם לחיו זהו חשיבותו קא חשיב: אחי יפת. שנעשה עמו שותף לכבוד את אבינו: (כה) פלג כי בימיו נפלגה הארץ. רש"י אומר הרשאוים ע"י שמשמשין ברוח הקודש היו מוציין לשם המאורע אבל אנו שאין אנו משתמשים ברוח הקודש מוציין לשם אבותינו: נפלגה הארץ. נפלגו שני חיי בני הארץ כי עד פלג המאל כלל השנים ד' מאות לבד הפרע ומפלג ואילך לא חמאל כי את מאתים: (לב) אלה משפחות בני נח. בפרשה זו מנאל שבעים בנים י"ד יופת שלשים לחם כ"ו לשם. וחס ראשי משפחות שמהם יצאו ע' אומות לע' לשון והמדינות שירשו נקראו על שם דוגמת ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כגם כס חנוך ואומר קראו בשמותם עלי אדמות:

א) לאבן. הלמ"ד נקוד בשב"א: והחמר סיה להם לחומר. השיחו אותם בזפת שאין המים יכולין לשחק לופת קרי חמר: (ד) וראשו בשמים. גבוה הרבה כמו ערים גדולות ובזורות בשמים כי יש שמים משמשין לשון חזיר אשר חפץ בשמים ובלשון משנה מן הארץ עד שמי קורם: ועשה לנו שם. מבצר חוק לעולם להיוותנו שלימים על כל הצריות ונמלך עליהם פן כפון על ידי מלחמות שיחננו בני החחוקים אם לא נבנה לנו עיר ומגדל ואם כפון לא יהיה לנו שם אבל עקשו כל יושבי העולם יודיעונו מרום המגדל כי הכל ידברו ממנו והם בקשו לבטל מה שגזר הקב"ה ומילאו את הארץ ופיסן איתם על פי: כל הארץ בניגורו: (ו) וזה החלם. הה"א נקודה בשב"ח: ועשה לא יבצר. ועשה שכולם יודעים שבעים לשון אם ישמדו במקום אחד לא יבצר מהם וגו' שיעשו כל רנוסם ואלא מאי הבה נרדה ונבנה ואלו יבצר: (ז) ונבנה. ונבנלל לשון דבר מעורב מגזרת בלולה בשמן: אשר לא ישמעו איש שפה רעה. שכל אחד ואחד ישכח כל הלטות אלף אחד ומה שידע זה לא ידע זה אבל כולם ביחד ידעו שבעי' לשון ואין לפרש שבאותו הזמן נבחרו שבעים לשונות הרי אין כל חדש: (י) אלה תולדות שם. כל מקום שנאמר בו אלה וכו' אף כאלו הראשונים היו רשעים שנאמר בו בהקב"ה והלכו לאבידו והללו זדיקים הם ורשעם אחריהם: (יא) ויחי שם אחרי הולידו וגו'. אבל ויהיו כל ימי לא נאמר כמו שנאמר בעשרה דורות שנאדם ועד נח לפי שכל ימי דורות הראשונים היו מרובים

הכנעני ללמדך שהאחד נעשה שמים והיו שנים עשר דוגמא יוסף שחלק לשני שבטים ופל זה יאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל שי"צ בני כנען נחמו לי"צ שבטים ומשה רבינו קראם שבעה הששה שהיו חשובים קרא להם שם שבטי עמם והאחרים כללם בשם אביהם: הכנעני"על שם שבטיו כדוד את אברהם אבינו בקנין מערת המכפלה: (יג) ויהי גבול הכנעני דנו'. נחפרש גבולו מה שלא נעשה כן בחחרים לפי שישראל ירשו את ארצו: (יא) ולשם יולד וגו'. כאן מונה אותם דרך חולדתם בני יפת וגו' בני חם וגו' ולשם יולד וגו' מגיד לך שזהו הסדר דווקא ולכך נכתב כאן יפת הגדול ומה שהזכירו הכוזב כמה פעמים קודם לחיו זהו חשיבותו קא חשיב: אחי יפת. שנעשה עמו שותף לכבוד את אבינו: (כה) פלג כי בימיו נפלגה הארץ. רש"י אומר הרשאוים ע"י שמשמשין ברוח הקודש היו מוציין לשם המאורע אבל אנו שאין אנו משתמשים ברוח הקודש מוציין לשם אבותינו: נפלגה הארץ. נפלגו שני חיי בני הארץ כי עד פלג המאל כלל השנים ד' מאות לבד הפרע ומפלג ואילך לא חמאל כי את מאתים: (לב) אלה משפחות בני נח. בפרשה זו מנאל שבעים בנים י"ד יופת שלשים לחם כ"ו לשם. וחס ראשי משפחות שמהם יצאו ע' אומות לע' לשון והמדינות שירשו נקראו על שם דוגמת ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כגם כס חנוך ואומר קראו בשמותם עלי אדמות:

ומבנים קרוב לאלף שנה אבל אחר המבול נחמטו כדכתיב ורמחם שנה יהיו והנחמטו עד שנשים ואם בגזרות שמונים שנה לפיכך לא חש לזרף אותם כל ימיהם : ויולד בנים וכוונתו : לאחר המבול שנתמלא העולם מבני אדם והבנה כתב בהם ויולד בנים וכוונתו וכן בדוד שהניח בן גדול כתיב ביה שכיבה אבל חיוב שלא הניח בן גדול כ"כ כתיב ביה מיהה : (במ) יסכה . פרש"י זו שרה ז"ל שהרן הוליד שרה לשם שנים לפי חשבון שמונים והכי איתא בפירוש בב"ר ומינו בפרק בן סורר ומורה דורות הראשונים כל חד וחד בתמני שניו מוליד וכן מצלאל ובה שבע ומער ואוון : (ג) עקרה אין לה ולד . אבל היה לה לאחר מיכן : (ד) ויקח מרח את אברהם בנו . ללכת ארצה כנען כי היה מורעו של שם ולהם נתגה הארץ למורשה כדכתיב ויהי כנען עבד למו ויאלו אתם לטו ושרי שהיו אח ואחות עם תרה ואברהם שהיו ראשים ועיקר : ויאלו אתם מאור כשדים : במאות הקב"ה כדכתיב אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים ולפי פירושו זה לא נחפרה סימן נוח : ויבאו עד חרן . ולא הספיק הרמ לכתב בארץ כנען וימת נחמן : שלימא סדרא דפרשת נח

פרשת לך

יב (א) ויאמר ה' אל אברהם לך לך . חי' או"ט ד"ט בלע"ז פירוש בעוד שהיה מרח באור כשדים . דבר אחר מאריך מחרן שאתה דר שם כדכתיב לגיל ויבאו עד חרן וישבו שם : וממולדתך . שלא תאמר אשוב אל ארץ מולדתי אשוב אל בית אבי בשביל ירושתו שהרי אברכך יותר מכדי ירושתך . כאן פרש"י וכאן אי איתא זוכה לבנים הוא שאמר רבותינו שלשה דברים מבטלים את הגזרה שינוי מקום וקריאת שם וכו' : אל הארץ וכו' . לפי שהיה מורעו של שם שפלה הארץ לחלקו כמו שפרש"י הוליוו הקב"ה להתהלך בה : (ב) ואעפך לגוי גדול . אף על פי שאשחק עקרה כדכתיב לעיל ויהי שרי עקרה . ד"א ואשימך אין כתיב אלא ואעפך לומר ממה שאני עושה אותך בריה חדשה אתה פרה ורבה שנתחלה היה אברהם חסר ה' דברים עינים אונים וראש הגוויה כמו שאמר רבותינו והוסף לו הקב"ה אות ה"א בשמו כנגד חמשה עינים ששלים הם : ואגלה שמך . באות אחד למנין רמ"ה ממלא שם שלם וגוף שלם : והיה ברכה . ברכה תהיה מנויה בכל אשר תעשה דוגמא בימים ההם אשים את ירושלים ברכה בקרב הארץ : (ג) ואברהם מזכירך . אל תחשוב בלבך לומר אין לי קרוב ונאלו בארץ כי אני אהבך אהב ומשנאך אשנא : ואברהם מזכירך ומקללך אאור . וא"ת במקום אחר מנינו שקדמה קלה לברכה כדכתיב אורכיך ארוך לפי שהלדיקים החלחלו יסורין וסופן שלוח אלא י"ל קרא פתח ברכה ברישא כדכתיב ואברהם והיה ברכה ואידי דקאי ברכה נקט נמי

כי אשה יפת מראה אתה; (יב) והיה כי יראו אותך המצרים וזכרו אותי ואתך ימיו . שהן מוזהרין על אשת איש מודבק בלשון ולא באשת חבירו וא"ת הלא כך הם מוזהרים על שפיכות דמים כשילאו מן התיבה הלא י"ל שסופי ז.ה הם וירבו לחטוא בנתיחה עם נילוף . ד"א חיאת להם לחטוא פעם אחת בשפיכות דמים מלשיות חושיים מדיר באשת איש . ד"א והרגו אותי פן אזעק למלך על אשר לקחו אותך; (יג) אמרי נא אחותי את . דעמו של אברהם היה אם ישאלו עליה אם היא נשואה הוא ישיב להם בעלה הלא למרחוק ולא מלאו לה תקנה להרונ בעלה ויניחום; (יד) ויהי כטוב אברהם מצרימה . לפי הפשט חלה הכתוב כל ציאות האחרים עליו לפי שכולן תלויין בו וכן כתיב לעיל וירד אברהם מצרימה אע"פ שלום עמו; (טז) ולאברהם הסייב בעבורה . חז"ק . עי' פרש"י שהכיר הכתוב ולא פירש עליו שום דבר; (יז) וינגע ה' את פרעה . מה שלא פירש הכתוב מכותיו של פרעה כמו שפירש מכותיו של אבימלך לפי שבסמוך לענינו של אבימלך כתיב וה' פקד את שרה ולפיכך פי' שהמכות באו עליו בשביל שהחזיק בה כדי שלא יוכלו לומר אבימלך הוליד את יצחק אבל ענינו של פרעה קודם לפקידת שרה לסיפק לא חש להזכיר המכות וא"ת למה לקה הרי אברהם אמר אחותי היא שגא' למה אמרת אחותי היא יש לפרש על דבר שרי אשת אברהם על דבורה אשה אברהם אלי ועוד דלפן התראה לכן נח כדאמרי' לקמן גבי אבימלך; וינגע ה' את פרעה . פרש"י במכת ראחון לקה שהחשמיש קשה לו מדה כנגד מדה וכן גבי אבימלך כי עלור עזר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך חני ר' לוי בשם ר' אב"י שמענו בפרעה שלקה בנרעת ואבימלך נענר . מנין ליתן האמור של זה בזה הלמוד לומר על דבר לג"ש; (יט) למה אמרת אחותי היא . ולהלן נאמר אחי הוא על ידי שעבשיו ילדה היתה ומתוך נתיבות חולה דבורה באברהם אבל באבימלך גדולה היתה ומדכרת בעצמה כתיב והיא גם היא אמרת אחי הוא; (כ) (א) ולוץ עמו הנגבה . לאותו רוח שהיה דרום שבו בלאתו מתחן; (ו) ולא נשא אותה .

מזינו גם במקום אחר ארץ לשון זכר יסוב כל הארץ בערבה . בעברת ה' בלחות נעתם ארץ ובפסוק אחר אנדרונינום אבל אומללה ארץ; כי היה רכושם רב . ודבר זה גרם מריבה; (ז) בין רועי מקנה אברהם ובין רועי מקנה לוס . ולא היה צידם להרחיב מקומם למרעה מקניהם שהרי הכעני והפרזי אז יושב בארץ; (י) כי כלה משקה . י"מ וירא את כל הכבד כי הירדן משקה את כל הארץ; כגן ה' . שאינו צריך להסקות כדכתיב ונהר יוצא מעדן וגו' כך מצרים שהרי נילוס עולה ומשקה אותה; (יא) ויפירו איש מעל אחיו . פרידה גדולה היתה וכן הוא אומר לא יבא עמוני ומואבי וגו' (יב) ויאהל עד סדום . ולא כפסוקים לפי שהיו רעים ומתאים וזהו שנאמר ולוץ יושב בשער סדום שהיה ציחו בעטר החומה ולחוק; (יג) ואנשי סדום רעים . לכני אדם כדכתיב

ציחוקאל יד עני ואביון לא החזיקה; (יד) וה' אמר וגו' אחרי הפרד לוס מעמו . לא כוונת יפה אם כוונת שדי לך במה שתלקח עם לוס . אחרי הפרד לוס מעמו . שלא יהא ללוץ עונה על אברהם אחי חבירך ויהיה לי חלק עמך בארץ; (טו) כי את כל הארץ אשר אתה רואה . אף ככר הירדן שנחת ללוץ לך אתננה ולזרעך; קום התהלך בארץ . להחזיק בה; (יח) ויאהל אברהם ויבא וישב . היה לו לכתוב ויבוא אברהם ויאהל וישב הלא ויאהל הכא אינו לשון חיקון אלא לשון סמיכת אהל יש הרבה מלות בלשון הקדש כחובות בענין אחד ויש להם שני פירושים זה להפך מזה כגון והרים את הדשן ועשית סירותיו לדשנו ועוד הרבה אף כאן ויאהל אידיש"א אפלוני"א בלע"ז כלומר עיקר אהלו ממושבו ראשון שהיה בארץ כנען ותקעו באלוהי מורה;

לך הלכו אחו כדכתיב וחלק האנשים אשר הלכו אחי עגד אשכול וממרא: (יד) וירק את חייביו • שנחמכו מחדש בכלי מלחמה: עד דן • שנקרא כן בימי השופטים ויקראו לנשט דן: (טו) ויכס וירדפס • אמר ר' תנחומא וכי חרס רודף את ההרונים אלא אברהם הורג מה שהקב"ה רודף ויכס אברהם וירדפס הקב"ה: אשר משמאל לדמשק • ושם היו דרים בני משפחתו של אליעזר כמו שהרגס אונקלוס גבי הוא דמשק אליעזר וסייעו הם לאברהם בגיטו של אליעזר: (יז) ויאל מלך סדום • מן הנארות שנחמבא שם וכל המלחמה בגללו הימה שהרי הזכירו הכתוב תחלה לפי שהיה גדול שבכולם לפיכך יאל הוא לבדו לקראת אברהם לדבר אליו: (יח) הויאל לחס ויין • לפס ריהשא היה לו לכתוב ויאמר מלך סדום אל אברהם תיכף אחר ויאל מלך סדום לקראתו • אלא לפי שהיה אברהם עהיד לומר אם מחוט ועד שרוך ועל ויאמרו השומעים אם כדבריו של אברהם ממה מתפרנס הוא וכל בני חילו ולכן הפסיק וכהב בגמייס ומלכי דק מלך שלם הויאל לחס ויין ללמדנו כי אמה השיב אברהם למלך סדום אם אקח מכל אשר לך אך הגה משל מלכי דק • ד"ה ומלכי דק הויאל לחס ויין שהיה בכל כדי שפירש מהן אברהם מעשר שכן מנינו אברהם כהן היה כמו שפירש: (יט) צרוך אברהם • ברוב תחלה על שם שהמנדב ללכת להושיע את קרובו ואחר כך וברוך אל עליון אשר היה עמו ונתן זריו בידו: קונה שמים וארץ • שנחו בלשון זה לפי שראה בימיו עולם בזוי חרב וזנוי: (כ) ויתן לו • מלכי דק לאברהם מעשר מכל: מלכי דק • הועבר מן הכהונה ונהגה לאברהם לפי שהקדים אברהם להקב"ה בצרכתו כדכתיב נשבע ה' ולא ינחם אהה כהן לעולם על דברתי מלכי דק • ואם הפרש להפק שנתן אברהם למלכי דק מעשר נמאחא אומר אברהם שיכב לעמנו מן השלל וכבר אמר הוא אם מחוט ועד שרוך ועל וגו': (כב) הרישתי ידי • הפרשתי חלקי לאל עליון כדכתיב ויתן לו מעשר מכל אבל יותר לא אקח והוה אחר שימא פרש"י: (כג) אם מחוט • תכשיט של רחם כמו ששנו רבותינו חוסין שבראשי הכנות במסכת שבת הם חוסין של משי שקושרין בהן שערוותיהן: שרוך ועל • תכשיט של רגל • ד"ה אם מחוט שממנו כל בגדים כלומר הן דבר גדול או קטן: ואם אקח מכל אשר לך • כשינאחי מביח אבי הקב"ה הבטיחני לעשרני מחוט שלא אקח מכל אשר לך וכשאתעשר אתלה העושר בני השעשר והכבוד שלו: (כד) בלעדי • יו"ד יתורה כמו יו"ד של זולתי כלב בן יפונה פי' לא אקח מכל אשר לך רק מה שאכלו בני חילי:

מכמה שרצה מלך סדום לתת לך ועל שמרחה להליג קרוביך: (ב) ויאמר אברהם אלדני • באל"ף דל"ת: מה החן לי ואנכי הולך עירי • יחידי בלא יורש ואף על פי שכבר נאמר לו ולרעך אתן את הארץ הזאת בתחלה עבור היה על ידי תפלה יזכה לבנים וכשראה ששהה להוליד עלה בדעתו שמה גרם התפלה לפיכך אמר ואנכי הולך עירי: הוא דמשך אליעזר • בן בנו של נמרוד הרשע היה: (ג) ויאמר אברהם לפי שהפסיק בנתיב חזר ואמר ויאמר אברהם דונמך ויאמר אליו ויאמר נקבה שכך ויאמר מלך מגרים ויאמר בילדך ועוד הרבה בנפיקא: והנה בן בימי יורש אחי • אף על פי שאמרת לי לרעך אתן את הארץ הזאת אני זקן בא בימים ואליעזר שהוא בן ביהוה הוא יורש אחי כי הגער שאוליד מכאן ואילך ישאר אחרי מותי קטן ורך ואליעזר יעשה חספו מהכל • והקב"ה השיבו את אשר יאל ממעך הוא יירשך ויהיה מוחזק בכל מבחיך: (ד) ויאל אחו • כך נראה לו בחלוס כאליו הויאל אחו חוזה: ויחשבה: החי"ת נקודה בשו"א: (ו) ויחשבה לו נדקה • אברהם חשב לו לעמנו שאין הקב"ה נותן לו בזכותו זרע אלא נדקה עושה לו: (ז) ויאמר אליו אני ה' • מאחר הדברים האלה עד כאן נאמר לו בליה שכן כתיב במחזה פי' בחזיון לילה ועוד כתיב וספור הכוכבים ומכאן ואילך נאמר לו ביום שנאמר ויהי השמש לבא ונקראת פרשת ברית בין הבתרים ומוקדמת היא לפרשה שלמעלה לאחר הדברים האלה חמש שנים שהרי כתוב כאן כי גר יהיה זרעך וגו' פי' מיאחק ואילך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וכתיב ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה לזמן ברית בין הבתרים יאלו כל זבאות וגו' אם כן נמ'אח לתד שפרשת ברית בין הבתרים קדמה ללידתו של יחאק שלשים שנה ואברהם בן מאה שנה נהולד לו את יחאק בנו נמאח אברהם בן שבעים שנה בזמן ברית בין הבתרים שהיה כשיאל מחזק כעס ראשונה ובפעם ראשונה כשנאמר לו פרשה של אחר הדברים האלה היה בן חמש ושבעים שנה דקיס לן בסדר עולם בן ארבעים ושמונה שנים היה בהשפלה ושתיים עשרה שנה עבדו את כדלעומר ושלש עשרה שנה מרדו ובארבע עשרה שנה בא כדלעומר הרי מהפלגה עד המלחמה עשרים ושש שנים שים כ"ו אלו על הארבעים ושמונה שהו לו קודם הפלגה ויעלו לשבעים וארבע הרי שמינו דנשעת המלחמה היה אברהם בן שבעים וארבע או בן שבעים וחמש ועל זה נאמר ואברהם בן שבעים וחמש שנה באלחו מחזק פעם שנייה מיד אחר הדברים האלה שהרג את המלכים היה דבר ה' אל אברהם במחזה לנאמר וגו' אלא אין מוקדם ומאוחר בתורה ונסמכה פרשת ברית בין הבתרים סוף כדי לחבר את הפרשיות שנחבשר אברהם בורע והוה שמינו בסדר עולם חזר לחזק אחר ברית בין הבתרים שהיה בא"י כמו שכחוב בפרשת ברית בין הבתרים לרעך נתתי את הארץ הזאת ונשתתה שם בח"ן חמש שנים ובאחור פרק היה הוא בן חמש ושבעים שנה ויאל לו מחזק פעם

פזר (א) אחר הדברים האלה • שהרג אברהם את המלכים האלה נתיירא פן יתאספו עליו שאר אומות כדכתיב ביעקב ונאספו עליו והכונו וגו' אמר לו הקב"ה אל תירא אברהם מקרובי המלכים אלו אם האלת את לוג מידם אנכי ממך לך מהם ולא עוד אלא ששכך הרבה מאד על שנשתת בי יותר

שניים ראייה אחרת דתרי עיני נינהו כדליתא
 בזכות מיום שברא הקב"ה עולמו לא היה אדם
 שקרא להקב"ה ארון עד שנה אברהם וקראו ארון
 שנאמר לפני אלפים שנה אדם כי אירענה ואי ס"ד
 חד ענינה הוא מאחר הדברים האלה עד ושרי
 אשת אברהם אחאי לא מייתי הלמודא לפני אלפים מה
 הון לי דקדים וינייה אלא פשיטא שתי פשויות הן
 ופרשת גרית בין הנחמים מוקדמת לשלפניה חמש שנים
 כמו פסירשתי למעלה ועוד אם שדר פשויות האלו
 ככהן איך יאמר אברהם (ח) כמה אדם כי
 אירענה: אין לך מקטני אמנה שיאמר כמה אדם כי
 אירענה אחר שחמד לו הקב"ה אשר יאל ממשיך
 הוא יירשך אלא פשיטא שתי פשויות הן והאחרונה
 קדמה לשלפניה כדאמרין והשתא ניחא שהקב"ה
 איל' הואחיד מפור כשדים לתת לך את הארץ הזאת
 לרשתה אמר אברהם לפני הקב"ה מאחר שאין לי
 זרע כמה אדם כי אהיה יורש מן הארץ הזאת שמה
 היום או למחר אמות ואיך אירענה וי"א אחר שיטה
 פרש"י אברהם לא שאל לו אמת עד שהבטיחו לתת לו
 את הארץ אלא דואג היה על הבטחה זו שכל
 סכמתויו של הקב"ה על הנאי הם אם יקיימו
 מצותיו כמו שצ"ל בדור המדבר וישבע לאחר אם
 יראו האנשים וגו' לכן בקש אברהם מאת הקב"ה
 שהרי שנושטויו בלא הנאי הם וי"א למאן דאמר
 לא שאל לו אמת אלא שאל באיזה זכות יקיימו זה
 אי"כ למה נשבע בידוע מדע אלא י"ל דאין זה עונש
 אלא כך הטיב לו בזכות הקרבנות והנלות יקיימו
 זה כאלו פרש"י בלתי זכות יקיימו זה אמר ליה
 בזכות הקרבנות: (ט) קחם לי עגלה וגו' כלומר
 אם יתאלו בניך הריני מנגל לך כל מיני קרבנות
 כפרם שכל מיני עבירה ובכך יתקיימו זה והכי
 יאחא צ"ר אמרו בכפרות שא"י נותן לבכר:
 שגלה משולשת: שמינה ובריאה כמו עגלה שלישיה
 וכמו שצינו עגלה תחת' דבר אחר בה שלש
 שנים: (י) ויקח לו את כל אלה: רבנן אמרי אף
 עשירית האיפה הראה לו נאמר כאן את כל אלה
 ונאמר להלן והנחת את המנחה אשר יעשה מאלה:
 ויבחר אותה: י"מ כך דרך קרבנות לנחח כדכתיב
 ונחה אותה וגו' ואת הנספור לא בחר שהרי אין בו
 רק שיסוע ולא יבדיל לפי שקשים הם והנחחים
 קטנים יותר מדאי ואין נראין לבלוט: ד"א ויבחר
 אותם הוצרך ליתן מן הכסות החזי פרום מזה
 והחזי פרום מזה לפי שממין כל אחד מהן היה נ':
 ואת הנספור לא בחר: שנים היו ויכול להניחם שלימים
 אחד מבאן ואחד מבאן: (יא) וישב איהם אברהם:
 לענין השבות של אברהם נכתב מקרא וירד העיני
 על הסגרים לחטוף מן הבשר של הסגרים כמנהג
 עופות והיה אברהם שורח לנשך ולהניף סודרו
 עליהם וממזין עד שחטבו השכינה בין הנחמים
 לקיים הצויה: (יב) ויהי השמש לבא: כלומר עד
 היום גדול ולא עת שינה היתה: (יג) ידוע מדע:
 באותו לשון שחטא לומר כמה אדם נקיים על זרעו
 גרות מדה כנגד מדה: ועבדום: בניך יעבדו את

אבל לא תכרת בריתי עמו אבל בריתי אקים את
 יחזק שכרתי ברית בין שבטאים לתת לזרעו את
 ארץ כנען. כפ' של מילה נזכרת ברית שלש עשרה
 פעמים בריתות ללמדך שהם כנגד בן שלש עשרה
 שנה כשעדיין לא מל ואינו מל את עצמו מחייב כרת :
 (בא) למועד הזה בשנה האחרת . אמר רב הונא
 בשם רב אידי אותה שנה מעוברת היתה פ' ממועד
 למועד היו שנה אחת . והוא קורא אותה שנה
 אחרת מפני חדש העיבור שנתוסף בה : (בה) וישמעאל
 נזו בן שלש עשרה שנה וגו' . מקרא זה בא ללמדנו
 שבאותו יום שנמול אברהם פמול ישמעאל דמבעטם
 היום הזה נפקא וממקרא בעטם היום הזה הוה
 נמי ידעינן שישמעאל היה בן י"ג שנה כשנימול
 שהרי כתיב ואברהם בן שמונים שנה ושש שנים
 בלדת הגר את ישמעאל וכתיב ואברהם בן הששים
 וחמש שנה בהמולו וזכור אחד נמולו כדאמרין אם
 כן ממילא ידעינן שהיה בן י"ג שנה כשנימול וקרא
 דוישמעאל בנזו בן שלש עשרה שנה בהמולו למה לי
 אלא ש"מ האי קרא כי אחא ללמדך מה אברהם
 לא עיכב אף ישמעאל לא עיכב הוא דאחא : את
 בשר ערלתו . פרש"י ישמעאל שהיה ילד הזוקק
 לחתוך הערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו את
 ואע"ג דאמרין ביבמות עדיין לא ניתנה פריעה מ"מ
 קיימה אברהם אבינו וכן עירובי תבשילין :
 (כו) בעטם היום הזה . שדבר הקב"ה עמו על
 כך : נמול אברהם . יום הכפורים היה גזירה שיה
 דעטם עטם ומפני מה לא נמול משעה שהכיר את
 בוראו כדי שלא תנעול דלת בפני גרים שלא יאמרו
 מיד שגא אללו ליערו ומפני מה מצרית בין הבתרים
 כדי שיהי יחזק מטיפסה כשרה וקדושה : (כז) וכל
 אנשי ביתו . קרא דלעיל חיירי בשל אברהם והאי
 חיירי בכל אנשי ביתו ויליד בית ומקנת כסף של
 ישמעאל : נמולו אתו . מלו אתו אין כתיב כאן אלא
 נמולו ברצונם שלא הכריחם :

חסלת פרשת לך

סדר וירא

יח (א) וירא ח"ר חמא בר' חנינא יום שלישי
 למילתו הים ובא הקב"ה ושאל בו
 וכן משמע שלא מנינו בשום מקום לשון וירא דלא
 כתיב בתריה חזירה או דבור והכא לא כתיב ומפני
 מה לא נתראה אם לא לבקרו . וי"א עיקר מה
 שנתראה הקב"ה לאברהם לא היה אלא לנורך מעשה
 סדום אבל מעשה המלאכים הססיק הענין וגם אחד
 מהם בא לנורך סדום . דבר אחר וירא אליו כמו
 שפירש והלך שבאו אליו שלשה מלאכים שבהרבה
 מקומות נקרא המלאך בשם הקב"ה כאלו הוא מדבר
 בדכתיב כי שמי בקרבנו וניתן לו רשות לדבר בשם
 הקב"ה בדכתיב בשמה וירא מלאך ה' אליו וגו' וירא
 ה' כי סר לראות וכן עקודים : כאלווי ממרא .
 פרש"י הוא שנתן לו ענה על המילה כדאימא בכ"ר
 בשעה

כל וביניך חסרים יו"ד בין הו"ן ובין הכ"ף וזה
 מלא וביניך כל חיבות נקודות שבתורה מטופקות
 היו בידו של עזרא הסופר אמר אם יבא משה
 רבינו ואומר לי מפני מה כהנת את אלו אומר לו
 כבר נקדתי עליהם ואם אומר לי למה נקדת עליהם
 אומר לו הרי לא מחקיתם ואע"פ את הנקודות מעליהם .
 אמרין במסכת ר"ה כל המוסר דין על חבירו נענש
 חתלה כמו שפרש"י הכא שהכניסה עין הרע בעבורה :
 (ז) במדבר על העין בדרך שור . הוא המדבר שגא'
 בו בפרשת בשלה ויאלו אל מדבר שור : (ח) הגר
 שפחה שרי . לא כשאת סבורה להיות גברתה כי
 עדיין את שפחה והיא הודית לו מפני שרי גברתי
 אנכי גרחת : (יב) פרא אדם . תגר הולך
 עם סחורתו עד למרחוק במקום שאין מכרין אותו
 כענין שנאמר ארחת ישמעאליים באם מגלעד ויהא שם
 איש פרא שלווי"א בלע"ז אדם נכרי נקרא פרא
 כמה דאת אמר ושיר פרא אדם יולד : ידו בכל .
 בכל מיני סחורה : ויד כל בו . ע"י משא ומתן של
 סחורה : ועל פני כל אחוי יטבון נמלותיו יתפשטו
 בין כל אחוי מרוב עושר . ד"א והוא יהיה פרא
 אדם כמו פרא זה שקורים גאר"ז בלע"ז . ידו בכל
 שינאח הכל ואחר כך . ויד כל בו שינאחורו לבסוף :
יך (א) התהלך לפני . לקיים מצות מילה : והיה
 המים . שלא תהיה בה במחוסר אבר :
 (ג) ויפול אברהם על פניו . השתחוה על שמחת
 הבשורה : (ה) ולא יקרא עוד את שמך אברהם . הקורא
 לאברהם אברהם עובר בעשה לפי שנתלוה עמו בגיות
 ואין לסרך מאשר בחרת באברהם דהתם קרא הוא
 דקא מסדר שנתחיה לדברתה מאי דהוה מעיקרא
 וסירוש אשר בחרת בזוהו שמו אברהם ושמת שמו
 אברהם אבל יתקב חוזר וקוראו יתקב לפי ששמו
 נתלוה עמו ביהדות ועל ידי שבני אדם קראו
 שמות לשנים אלו . נשתנו שמותיהם אבל יחזק שהקב"ה
 קרא לו שם כדכתיב וקראת את שמו יחזק שמו
 לא נשתנה : והיה שמך אברהם . מהסג הוא לשנות
 שם לאדם כשהוא עולה לגדולה . וכן גבי שריס ביעקב
 ביוסף ביה"שע בחניניה מישראל ועזריה אברהם
 אביר המון גוים : (יא) ונמלתם . להביא מי שלא
 מלוהו בקטנותו שימול עצמו : והיה לאות ברית .
 בדבר זה יהיו נכרים עבדי : (יג) המול ימול .
 מילה ופריעה : (טו) שרי כי שרה שמה . אמר רבי
 יהושע בן קרחה יו"ד שפעל הקב"ה משרי נחלק
 לשנים חזיו לאברהם וחזיו לשרה : (יז) ויאמר בלבו .
 ברשעים נאמר בלבו ויאמר עשו בלבו ויאמר המן
 בלבו ובנדויקים נאמר על לבו וישם דיאל על לבו
 וישת דוד את הדבר על לבו ללמדך שלבם של
 דויקים מסור בידם אבל הרשעים מסורים ביד
 לבם ומה שכתוב כאן בלבו לפי שבדבר הזה
 היה מחמה בלבו ויאמר הלכן מאה שנה יולד ונראה
 כאילו לא האמין הבשורה : (יט) והקימותי את בריתי
 אתי . כי הוא יסיר ראשון ימול לשמונה לקיים
 מילה בזמנה : (כ) ולישמעאל שמעתוך . שאברכנו

עד סדום באוהו יוס : שלש סאים קמח . ומהשלש
 סאים קמח חזי'אוי שלש עשויים קולת לשלשה אשמים
 אלו : קמח . פרש"י לעמילן של עבחים לשון פת עמילה
 וי"א תנורו היה פחזיק שלש סאין ויהו לעשות תנורו
 מלא כמו שאמר רבותינו הפת נאפיה יפה בזמן
 שהתנור מלא : לשי . ובגוה כחזי ומנות אפה מלאן
 שהאשה לשה והאיש אופה : ועשי עונות . לפי שהיו
 נחפזים לדרכם לעשות שליחותם ולא יכלו להתמחה
 עד שתחמין : (1) בן זקר דך . להחבשל מסרה כאי
 פרש"י להאכילם ג' לשונות להודיעם ששחט בשגילם
 שלש בהמות . בחדל אכל לא בפלגין כדאמריין
 בעירובין לא כמדת הראשונים שלא היו להן פלגין
 ולמה לשונות לפי שהיו נחפזים לדרכם ואין יכולין
 להמתין עד שתחפשט הגהמה : (ח) ויקח חמאה
 וחלב . רבנן אמרי אפי' פת הביא לפניהם ומה אם
 דברים שלא אמר להם הביא לפניהם דברים שאמר
 להם על אחת כמה וכמה ואע"פ שאין ראיה לדבר
 לאכול גבינה קודם בשר ולא בשר קודם גבינה זכר
 לדבר ויקח חמאה וחלב והדר וכן הבקר : וכן הבקר .
 לפי פרש"י היה לו לכתוב ובני זקר אלא היינו שפי'
 לאלתר קמח קמח שתיקן אמאי ואייתי קמחיה וכו'
 ולשלשה פרים שהביא קאי וכן הפי' כל פר שהוא
 מתוקן מתחלה הביא מתחלה לפניהם כדאיתא בשחי'א
 את הפועלים : ויאכלו . מלא באגדה שאכלו זהו
 ששנו רבותינו שאמר להם הקב"ה למלאכים שיטוק
 הגמול בבית ישראל משמרה יותר מכס שאכלתם בשר
 בחלב : (ט) ויאמרו אליו . פרש"י נקוד על א"ו וכל
 מקום שהכתב רבה על הנקודה אחת דורש את הכתב
 וא"ת אמאי לא נקד אליו על ה"מ"ד לבדה ויהיה
 הכתב רבה על הנקודה נדרש א"כ"כ היה משמע לפי
 הנראה ששאלו בתחלה לברה איה אנכרם ואחר כך
 שאלו לאנכרם איה שרה ואינו כן שהרי בתחלה ראו
 אנכרם ושרה לא ראו עד עת האכילה אכל עשאו
 שא"ו נקוד מניד שאין כאן מקומו כלומר שאלו
 לאנכרם בתחלה איה שרה והדר שאלו לשרה איו
 אנכרם וכן פי' רש"י נבי הנסחרות שנקוד לומר שאין
 כאן מקומו : שוב אשוב אליך . שתי שיבות אחת
 בתשרי ואחת בניסן : כעת חיה . המלאכים יודעים
 שהם חיים לעולם לסיכך אמרו כעת חיה פי' לשנה
 האחרת כעת הזאת שנהיה חיים וקיימים אשוב אליך
 אכל אלישע בן יורם משחד למות היה לא היה יודע
 אם יהיה לשנה הבאה לסיכך לא אמר שוב אשוב רק
 כעת חיה : כעת חיה . פירש"י מדלא קרינא כעת חיה
 פי' הכ"ף מכעת חיה אינה נקודה בשו"א דלי בשו"א
 משמע היה כעת חית השדה : והוא אחריו . ת"י
 וישמעאל הוה קאים מן בתרדוי פי' אחר המלאך
 כני שלא חתי"ים שרה עם המלאכים שסברה היתה
 בני אדם הם : (יא) ואנכרם ושרה זקנים . מה ת"ל
 לקמן ואנכרם זקן בא צימאם אלא מלמד שהחיו
 הקב"ה לערותו ונריך לכתוב פסם שנייה ואנכרם
 זקן . בראשית רבה . זקנים באים בימים מתחלה
 הספר עד כאן לא תמלא זקיה כתיבם בשום אדם עד

בשעה שאמר לו הקב"ה למוך הך ונמלך בשלש
 אוסביו אמר לו ענך כבד אחי בן ז"ט שנה ואחיה
 הולך ומצטר עמך א"ל אשכול מה אחי הולך ומצטר
 עמך בין שונאך א"ל ממדא עמד לך אלוך בכשון
 האש ברעבון במלכים והדבר הזה שאמר לך למוך אי
 אחי שומע לו וכו' ואם תאמר היאך יתכן לומר על
 איש גדול וקדוש אהוב למקום באברהם שעמד בעשר
 נסיונות יכול ענה אם יקיים מילה מצוה של הקב"ה
 אם לא אלא יש לנו לומר בודאי אברהם לא הלה
 דעתו בדת אחרים לעשות רצון בוראו אך בדעתו היה
 לשקול דעה של ענך אשכול וממרא ולא תלא בהם
 ישר רק בממרא . וי"א אף ענך אשכול וממרא נמולו
 כדאיתא באגדה ענך אשכול וממרא כולם מחו בדבר
 מילה וי"א נתן לו ענה מן האספגות לרפא המכה :
 והוא יושב פתח האהל . בשעה חמישית שהוא עת
 מאכל תלמידי חכמים ועמד אוחז זדיק פתח אהליו
 לראות אם יעבור איש ויכניסהו בצינור : כחוס היום .
 לכבודו של אברהם נכתב מקרא זה כלומר בעת עמו
 וחמו של יוס ואין דרכם של אורמים להתאכסן אלא
 לסעוד ולעבור ולכך אמר להם אחר העבורו אכל לוס
 מה שאמר להם ולינו משום דייבואו שני המלאכים
 סדומה ערב : (ב) והנה שלשה אנשים . פרש"י
 ורפאל שרישא את אברהם הלך משם להציל את לוס .
 חז"ק . מה ששינו בהשוכר את הפועלים ויבואו שני
 המלאכים סדומה בערב גדול מיכאל לשיזביה ללוס ועוד
 מי איתא דמיכאל הוה אם כן עשה הוא שתי שליחות
 בשורה שרה והצלת לוס ונראה לוא נרמין ההם מיכאל
 אלא רפאל : נצבים . מתעבדים כמו ונצת לי לסיכך
 וירץ לקראתם הבין בהם שדעתם לעשות שום ענין :
 (ג) ויאמר אליו . באל"ף דלית : אל נא תעבור מעל
 עבדך . פרש"י לגדול שבכוין אמר וכו' ומהיק הכיר
 הגדול ראה אותן מהלכין בדרך הרב ושי הלמידיו
 הרב באמצע גדול מימינו וקסן משמאלו והוה ששינו
 וכן מצינו בשלשה מלאכים שבאו לאברהם מיכאל
 באמצע גבריאל מימינו ורפאל משמאלו ועוד פרש"י אף
 על פי שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם
 לכן היתה ואם תאמר הא אמרינו בפסחים דבחד
 ענינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאחר מאחר אלא
 מאי דפרש"י הכא לא דיינין ליה כדיון מוקדם
 ומאחר אכל כדיון מקרא מסורם : (ד) ורחצו רגליכם .
 עת השרב היה כמו שפרש"י שהוליא הקב"ה חמה
 מנרתיקה וזיעה מצויה צרגליהם של עובדי דרכים :
 (ה) כי על כן עברתם על עבדכם . כי בשביל כך
 שתסעו מעט עברתם עלי שאינו דרך עובדי דרכים
 להתענות ועשיו חלי היום הוא אכל אני מכיר בכס
 שאחס . גוועים וביישיים : כן תעשה כאשר דברת .
 מה שאמרת ואקחה פה לחם כלומר לא רצונך שנסעוד
 עמך חיון דבר גדולה וכן דרך אנשים חשובים כשקוראים
 לעבדיהם לאכול עמם . דבר אחר כן תעשה יחי
 רצון שתספיק לפשות כך לעולם כמו שאחה מתנדב
 עשיו להכניס אורמים : (ו) מהרי . לפי שהיה ללכת

שבה אברהם ולאחר לפני הקב"ה רבוט של עולם אדם
 זכנו וכנסין למקום אחד ואין אדם יודע את מי יבד
 ומחך שאתה מעטרו בזינה אדם יודע למי יבד
 ח"ל הקב"ה דבר טוב תבטע וממך הוא מחיל מחלח
 הספר עד יחק לאכתיב יסורין עד שבה יחק וחטע
 יסורין אחר לפני רבון העולמים אדם מה בלא
 יסורין מדה הדין מתוחס כנגדו ומחך שאתה מביא
 עליו יסורין אין מדה הדין מתוחס כנגדו ח"ל הקב"ה
 היך דבר טוב תבטע וממך הוא מחיל ומחיל עיניו
 מרחו יעקב תבטע חולי אחר רבון העולמים אדם מה
 בלא חולי אינו מתישב בין בניו ומחך שהוא חולה שנים
 או שלשה ימים הוא מיושב בין בניו ח"ל הקב"ה היך
 דבר טוב תבטע וממך הוא מחיל מה"ד ויאמר
 ליוסף הנה חייך חולה נחלא אברהם חדש וקנה שאתה
 ואברהם זקן יחק חדש יסורין נח"ל ויהי כי זקן יחק
 וחתיב עיניו מרחו יעקב חדש חולי כדתיב הנה
 אבך חולה : חל להיות אברה ורח כנשים . שר
 נשים וקנות חן להם ופת נרות ואת היחה זקנה
 ופירסה נדה כן שפרשי גבי ויקח חמאה וחלב :
 (יב) וחחקה שרה . כשבה השרי אחר בשורת המלאכים
 וראחה בעגמה שלא נחעברה מיד נתיאשה מן הבשורה
 שלא היו לה רק ששה חדשים עד הפסח ולא האמינה
 כמו אברהם לפי שאברהם עמד לו מפי הקב"ה ולכן
 האמין אבל שרה לא שמעה אלא מפי המלאכים והיא
 היחה סורה שבי אדם הם והיחה מסתכלת בעמיה
 ואומרת אפס קרבייט הלנו טוענין ולד מיד בלוטו
 פרק בשרי ויאמר ה' אל אברהם למה זה חקקה
 שרה למועד אשוב אליך . פי' למועד אשר קבע המלאך
 זה פסח הנה אשוב אליך כמו שאמר כעת חיה ולשרה
 בן וכן עיקר השי' שתי פשמים נחעברה דקים לן פסח
 היה כשבה המלאכים כמו שפ' ועוד מדתיב
 לאחור גבי לוע ומנה אשה לחשרי אחרון חקקה בקרבה
 כדמוכח בראש השנה דבעי החס אימת קאי כדאמר
 למועד אשוב אליך ומסיק דקאי בחשרי ועוד ר' אליעזר
 ורבי יהושע דלמרי תרוייהו בראש השנה נפקדה שרה
 ורחל והנה : בקרבה . במחשבתה ולבה : לאמר . לפי
 פשוטו לאמר זה כמו שאר לאמר שבמקרא כלומר חקקה
 ונחכוונה לאמר דבור זה לביות בענין ליננות ולכך
 הקפיד הפסוק עליה יותר מעל אברהם : אחרי בלותי .
 בחמה כלומר איך יוכל להיות שאחרי בלותי תהיה לי
 עדנה ובחרות ועוד שארונן זקן וזה השינוי שלא
 סיפר הקדוש ברוך הוא כל דבריה ולא רנה
 לומר שאמרה ואדוני זקן ואל חממה מחיבת היחה
 שבהרבה עקומות במקרא מנינו משעבר לשון הבה
 ומשהבא לשון לשעבר : למה זה חקקה . אם האמר
 למה לא הקפיד הקב"ה על אברהם כמו שהקפיד על
 שרה שהרי כמו כן חקק אברהם כמו שנאמר בפירשה
 אחרונה שבפרשת לך לך אלא משל לאשה חכמה
 שבה לסוכית בלחה והוכיחה את בנה וממילה
 הרגישה כלזה בעגמה כך אם הוכיח הקב"ה אברהם
 בפניו היה מחביש אברהם אלא הוכיחו מן הנד :
 ואני זקמתי . פרשי' סינה הכתוב בשביל השלום

כלומר דהכי אמרה שרה אפטר להיות לי חקקה ולד
 שהרי אחרי בלותי פי' זקמתי ידעתי שהיחה לי עדנה
 ובחרות שהרי פירסתי נדה ואדוני זקן כלומר כל זה
 אינני שיה לי שהרי לדוני זקן ואיך תעבר עוד ח"כ
 חלחה חקקה באברהם לגמרי ומה סינה הכתוב :
 (יד) היפלא מה' דבר . וכי מופלא ומכוסה ממני מה
 שחקקה בקרבה : למועד . גנימטרית בספח :
 (טו) והכחש שרה לאמר מכאן שהגשים פסולות לעדות
 לפי שמכחשות מפני היראה : כי יראה . יש מפרשים כל
 כי שבתורה מתורגס ארי שהרי כמו שחיבת כי בלי עברי
 משמש ארבע לשונות דאי ס"ד לתרגס כי יקרא אי וכי
 האמר דילמא וכי חקקה אלא וכי יראה דהא והאחרים
 ארי הרי חמס לשונות במיבת כי לפיכך כולן מהורגמות
 ארי אלא שבארבע מקומות הראה לך המחנגס בענין :
 (טז) וישקפו על פני סדוס . פרשי' כל השקפה
 שבמקרא לרעה חוץ מהשקפה ממעון קדשך וגו' חז"ק
 הרי כתיב מי זאת השקפה . עד ישיקוף וירא . ונדק
 משמים ושקף כי השקף ממעון קדשו: חוץ עמס לשלח
 פרשי' לשון ליה כסבור אורחים הם ואף כשלאמר
 לו' שוב אשוב אליך . כסבור שהוא נביא ומדבר בשמו של
 הקב"ה : (יז) ואברהם היו יביה וגו' כי ידעתי .
 לשון חיבה כמו מודע לאישה כלומר לגוי
 גדול יביה לפי שהוא חביב בעיני ועמיד להעמיד
 משפחות הרבה ולפיכך נכון לסודיעו הדין שאני עושה
 בסדוס : (יח) למען אשר יבנה את בני ואת ביתו .
 שיבואו אחריו שלא יהא כדנשי סדוס פן יעט אליהם
 כמעשה הרשעים אלא ישמרו הם דבר ה' לעשות
 נדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם וגו' :
 (כא) הלעקחה הבאה אלי עשו . הכל גלוי לפני אלא
 כנגד מדה הרחמים שהיחה מנבטת רחמים עליהם
 נאמר : ואם לא אדעה . ארחס כמו וידע אלהים :
 (כב) בתוך עיני . היא סדוס שהרי מלך סדוס היה
 ראש לכל חמשה מלכים : (כג) חלילה לך . פרשי'
 לעולם הבא פי' לדורות הבאים : (כד) לך . קדמאה
 זכר וסימן ללמד : (כו) אל אדני ואני עפר ואפר .
 כתיב באל"ף דל"ת : אם אמנא שם ארבעים וחמשה .
 וא"ת מפני מה חסר בתחלה מחמשים עד ארבעים
 וחמשה ואחר כך מארבעים וחמשה עד ארבעים
 ומארבעים עד שלשים ומשלשים עד עשרים ומעשרים
 עד עשרה הרי אין הבקשות שוות אלא י"ל בקשותיו
 לא היו להציל שום כרך אם לא ימאלו בו עשרה נדיקים
 כי"ד בתחלה בקש להציל את סדוס עמורה אדמה
 ונבויים לשע בחמשים נדיקים שסן עשרה לכרך ואחר
 כך בארבעים וחמשה והקב"ה יספר להיות עשירי לכל
 כרך ואח"כ ביקש אולי ימאלו שם ארבעים וינילו ד'
 כרכים וכן ה"ל להציל ג' כרכים והכ' להציל ג' כרכים
 והי' להציל ח' מהם ועל פתוח לא בקש כסבור היה
 לוע ואשתו וארבע בנותיו וארבעת חתניו כדי להציל
 העיר נבוכס . ד"א כשראה אברהם שהסכים הקב"ה
 לשתי בקשות ראשונות חשב בלבו לא הייתי נדיך לבקש
 מעט כל כך במין העשור כי גם החומש פייתו יוכל
 לבקש

כבד ודגש אף על פי שכל שליחות שלוחים החוזרים
 כתיב בהו וישלח משקל קל ורפי הכא כתיב משקל
 כבד ודגש לפי שהוא שלוח של השחחה דוגמה וכן
 בהמות השלח כתיב ילח בם ערוב : (טו) וכמו השחר
 עלה * פסוק זה נכתב לפי שעתיד לומר השמש יא על
 הארץ ולום בל זערה להודיע שכל כך המהינו לו
 המלאכים לשחת הערים בשביל חיבתו של אברהם
 אבינו אמר רבי חיינא משיעלה עמוד השחר עד הן
 החמה חמשה מילין שכן כתיב וכמו השחר עלה וכתיב
 השמש בל על הארץ ולום בל זערה ומסדום לזעור
 חמשה מילין : (טז) ויוציאוהו * הסר וי' לומר זה
 רפאל שהוציא והליל את לום : (יז) ויהי כהוציאם
 אותם החוזה * היה לו לומר כהוציאם החוזה אלא
 לימדך הכתוב אותם דוקא הוציאו ולא את ממונם
 מלמד שהיה לום מחזר אחר ממנו להוציאו ולא
 הניחיהו דוגמת ופגריכס אחס * דבר אחר ויהי
 כהוציאם המלאכים אותם אה לום ואח ביהו : אל
 תביע אחריו * בשביל זעור חתיך שבעיר ורוץ מהרה
 לדרכך ואל תפסיק להסחל אה ואה כי הענין
 עולה וכו' אש ונפירות ומתפשט בכל הארץ : אל תביע *
 הזיזו לו ולכל אשר לו ולכך לקחה אשתו ודוגמא זו
 מ'ינו בפרשה בראשית ומען הדעה טוב ורע לא האכל
 ממנו משמע שלא תאכל אה וכל אשר לך ולכך לקחה
 חוה : אל תביע * הבי' נקודה בחיך : (יח) אל
 נא אדני * חול הוא זה ולפיכך סיים כאן את הפסוק
 ואח"כ חזר להפיל להקב"ה הנה נא פ'א עבדך תן
 ולפי המעשרת קודש הוא וכתיב באל"ף דל"ה :
 (יט) סן מדבקני הרעה * של הנפירות והמלח והאש
 המהפסטים עד למרחוק : (כא) גם לדבר הזה *
 מוסיף על אשר שמעתי להניחך : (כב) המטיר על
 סדום * פרש"י טעה שחמה עומדת עכ לזנה ברקיע
 שבו בזהו פרק הלזנה חסרה שכבר נכנס פסח
 ולזנה נראית עם החמה : מלח ה' * נמלא בצדאשיות
 רבה ובתחומא הראשון הוא גבריאל דהיי קיס לן
 דהוא שר של אש והשני הוא הקב"ה : (כג) ויהפוך
 את הערים * מהבא משמע שהפית סדום קדמה
 למיחת שרה ובחלק משמע איפכא דהיי החס אליעזר
 עבד אברהם איקלע לאחרא דסדום ובעו לאאוקר
 לפוריא אחר להו מיומא דמיחת שרה לא סליקית
 לפוריא אלמא דמשמע דמיחת שרה קדמה אלא יש
 לומר הא דהיי איקלע אליעזר לאחרא דסדום היינו
 זעור ואזעז לא נהפכה : ואמח האדמה * אמר רבי
 יושע בן לוי עכשיו ילקום ארס מעפרה של סדום
 ויתן בערונה אחרת אינה נומחת : (כו) והיה נביב
 מלח * נמלא חסאה כמו שפרש"י לפיכך כשעברה זאי
 המלאכים לקחה בלקוי סדום * דבר אחר והבס אשתו
 מאחריו ויהי כל הארץ נביב מלח שכן גפרית ומלח
 שרפה כל ארצה : (כז) וישקף על פני סדום * לדעת
 אש נמלאו שם עשרה שיהיו ניזולים : (כט) אשר ישב
 בהן לום * באחת מהן כמו ויקבר צערי הגלעד * ועל
 עיר בן אהנו : (ל) כי יא לשבת צעור * כי לא
 היתה המלאך להשחית אלא מפני שלא היה ללום פנאי
 להמלט

לנקט כי השחי בקשות שנקמתי עולות לחומש כל
 הסכום שהוא חמשים ובשביל כך עשה עכשיו כאילו
 בקש בראשונה החומש בבת אחת והוה שאמר עכשיו
 אולי ימלאון שם ארבעים ואחר כך בקש משלשים
 ואחריו מעשרים ואחריו מעשרה והוה הסדר בהחלה
 בקש מעט ואחר כך יותר ואחר כך יותר ויותר בהחלה
 עלו שתי הנקשות לחומש ואחר כך בקש רביעיית
 ואח"כ השלישית ואח"כ החצי ועל פחות לא בקש וכו' :
 (ל) אל נא ימר לאדני ואדברה * כתיב באל"ף דל"ה :
 (לא) אל אדני אולי ימלאון שם עשרים * כתיב באל"ף
 דל"ה * אל נא ימר לאדוני ואדברה אף הפעם כתיב
 באל"ף דל"ה :

יב (א) ויבואו שני המלאכים פרש"י גבי לום
 קראם מלאכים ואם האמר הא כתיב
 ויאמרו האנשים אל לום אלא הכי קאמר ויאמרו
 אותם שקראו להם בני העיר אנשים וכן הפרש לאותם
 שקראתם אנשים לא תעשו דבר וכמו בן ויחזיקו
 האנשים : ולום יושב בשער סדום * כשפסק התגר חזר
 למקומו ודירתו אל השער ולפיכך וישאר גם מאל כי
 המקום היה גבוה ואין לדאוג בו מן הפריצים לפי שאין
 עין הפריצים שולט בו : (ב) ולינו הכבשו לביט מיד קודם
 שיתנו בכס עיניהם פריצי העיר שאם התעכבו חוץ לביט
 שמה יכירו בכס : ורחשו רגליכם * אף זו עשה כשורה
 אמר אש הללו יהיו נראין בצדק שעל רגליהם הרשעים
 יחקרו היכן לנו : ולינו ורחשו * וכי ארס עשוי ללין
 החלה ואחר כך רוחץ ועוד ארצה אחר להם
 החלה ורחשו רגליכם אלא כך אמר לום אש יכנסו הם
 לביט אחר רחיצת רגליהם שמה יכירו מקנה פריצי העיר
 ויראו רגליהם בלא טיגוף ויאמרו כבר עברו שלשה
 ימים שבאו אלו אל ביהן ולא הודעתנו מוצב שיכנסו
 רגליהם משונפים ואם יכירו בביאהם יהיו נראים כבני
 ארס שבאו מיד לסייך אמר והסכמתם והלכתם
 לדרככם סן יכירו בכס : כי ברחוב גליו * כדי שיראו
 אותנו אנשי העיר שלפניהם באלו אולי ישובו :
 (ד) מנער ועד זקן * מלמד שכולם רשעים לפיכך לא
 נענה אברהם שהחפילו על עשרה : (ה) ונדעה אותם *
 למשכב זכור כמו והאדם ידע את חוה אשתו ועוד
 מתשובתו של לום שאמר הנה נא לי שחי בנות יש
 להבין שלדבר עבירה היו חובעים אותם להחפיל בהן :
 (ו) אשר לא ידעו איש * היה לו לומר אשר לא ידעו
 איש כדאמר בהולה ואיש לא ידעה אלא מנהג הוא
 שדרך האיש לפחות את האשה אבל בנות לום פרזות
 בעריות היו ודרכן לפזוז שכן פיתו את אביבן ולכן
 כתיב בן אשר לא ידעו איש וכן בנות מדין שהיו
 פרזות ופיתו את ישראל כתיב בהן וכל אשה יודעת
 איש : כי על בן * שהרי בשביל שלא תהא להם שום
 פרדא בלא בלל קורתי : (ט) עתה גרע לך מהם *
 הרי אתה אורח כמותם וזהו עמך כבעל הבית :
 (יג) כי משחיתים אהנו * בכל שליחות המלאכים כתיב
 לשון יחיד טוב אשוב ויאמר המלט וכאן כתיב לשון
 רבים אלא כיון שבהשכיח מנינו לשון יחיד לבלתי
 הסכי מני נמי למויקם לשון רבים : וישלחנו * משקל

להמלט ההרה ומשהיה לו פנאי נתיירא פן יהפוך המלאך את העיר: (לג) ותשכב את אביה לפי פרש"י משמע שעשהה שלא כהוגן וא"ת הא אמרינן בב"ק לעולם יקדים אדם צמזום שבשביל לילה אחה שקדמה בכירה וכו' אלא י"ל שעשהה יפה צמה שקדמה אבל מפתיחת בקשת הנות ומה שלמדה את אחותה עשהה שלא כהוגן: ובקומה* נקוד: והארין שתי בנות זעם פרש"י שלטו בעזמן והולילו את עדומן ה"ג בדליות לשון עדות ורואיה מבראשית רבה ואלה בחולי בני עדות בני ולא גרסינן עדות בני"ש ועוד כי דרך אורח מקום עדות הוא לבחוליהן והיו מזונות ממקום אחר והם מעכו כל כך למטה שהולילו הבחולים שהוא עדות שלהם: (לח) והפעירה גם היא לרבות שגם הפעירה ילדה זרע מלוכה כאחותה זו נעמה העמונית שיאל ממנה רחבעם:

ב (א) ויסע משם מאלוני ממרא: (ב) ויאמר אברהם אל אשתו בפניה אמר אחותי היא והיא שותפת: (ג) ה"ק מת מלאך שאין התראה לבני נח: (ד) ואבימלך לא קרב אליה הוטרף לפרש באבימלך שלא קרב אליה יותר מבפיעה לפי שהורחו של יצחק היה סמוך למעשה של אבימלך: ויאמר ה' באל"ף ל"ת: הגוי גם לדיק חסרוג סרסוה הגם גוי לדיק חסרוג ויש גמין הרבה מסורסין כזה ל"ה הגוי גם לדיק גם רבוי הוא כלומר אם חסרוג אחי הקרוי גוי גם אברהם חסרוג שהרי על דבריו לקחתי: (ח) והיא גם כתיב ביו"ד* והיא גם היא בפני אברהם גם היא שלא בפניו עשיתי זאת שלקחתי ל"ה שלא קרבתו אליה י"ה לפי שבדק בה הוכיח הקב"ה ולא הלקה אבל פרעה שלא בדק לקח: (י) גם אנכי ידעתי כי בתם לבדך וגו' לרבות נקיון כפיס: על כן שהיה רצוני לחשוך אותך מחמסו לי לא נחתיך לנגוע אליה:

כא (א) וה' פקד את שרה כל מקום שאמר וה' הוא ובית דינו ישב עליו דין כתיב אם לא נעמאה וגו' וטהורה היא ונקתה זרע וגם יולדת זכר ושרה נסתרה ולא נעמאה ואין להקשות מן וה' שמים עשה שהרי כן פירושו הוא הבעל רחמים עם מדת דינו שמים עשה כמו שפירשתי בני ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים את שרה לרבות כל העקרות כאשר אמר ש"ב אשוב כאלה דבר ביום שהוא ברת ה' ביות את אברהם וגו': (ב) למועד אשר דבר פרש"י כשאמר לו למועד אשוב אליך כעת חיה שרע לו שריפה בטול וא"ת הא אמרינן לעיל דהוה קאי בתשרי כדאמרי למועד אשוב אליך וקיס לן לבפסח נולד יצחק אלא י"ל דניסן ובתשרי לילות וימים שוים וזוהרתה בהן החמה בחלון אחר: (ז) מי מלל מי הוא שעלה על לבו כבר לומר עוד יבא יום שיאמרו הניקה ביים שרה קישטיני"ע בלע"ז לא היה להאמין כך: (ח) ויעש אברהם משתה גדול כך היה המנהג כמו שמיניו בשמואל הרמתי כאשר גמלתו בפדים שלשה וגו': (ט) את הנר המזרחי מאתק כמנהג שאר ילדים ויצחק היה קטן ולא היה יכול לעשות כך לפיכך נחקקה ט שרה ונחקקה הדבר בעיניה: (י) כי לא ירש מתוך דבריה של שרה למדנו שהיה מבקש בכורה פי שנים: (יד) ויקח לחם וחמת מים פרש"י ולא כסף זרע לפי שהיה שונאו לפי שיאל לחרות רעה ועוד לא היה לו לאברהם להורישו שם נחלה שהרי הוא וישמעאל בנו גרים היו וחיאל בפ"ק דקדושין ח"י את הגר וגר את הגר אינו יורש לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים דתיב לוח מעות מן הגר שנתגיירו בני עמו ומת לא יתור לבניו* ואם החזיר אין רוח מכמים נוחה הימנה מ"מ דעמו היה ליתן לו ממנות אחרי מות שרה כדכתיב ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות: שם על שכמה *

(* אלא לקרובי המה קאי

קאי אל וחמת מים : ואלה הילך קאי אויתן אל הגר : שם על שכמה פרש"י שחזוהו חולי וא"ת הא אמר' עד יעקב לא הוה חולשא וי"ל נהי דכאוחו זמן לא הוה חולשא דמייתי מיהו מחמת זימאון הם ממים ומחוך כך יראה שמה ימות בזמא : וישלחה שהרי לא היה לו למוכרה אחרי ששכב עמה כדכתיב ושלחנה לנפשה ומכור לא תמוכרה בכסף : (טו) ויכלו המים מן החמת קודם שבאה למלון שהרי אברהם לא נתן לה מים אלא שיעור כדי שבצא אל הישוב והיא הלכה ותחת בדרך : ותשלך את הילך לא מפני שהיה על שכמה משעה שיצאה מבית אברהם אלא כשחלה נתחמו על שכמה ובראותה שנספשו יצאה השליכה : (יז) את קול הנער פרש"י מכאן שהפלת החולה נשמעה מהפלת האחרים והא דאמר' בברכות אין חבוב מתיר עמו מבית האסורין י"ל היינו טעמא מטוס דסתם חולה לא מצי מיכוין אבל זה שכיוון נשמעה הפלחו לפני הקב"ה : באשר הוא שם פרש"י לפי מעשיו של עשיו והא אמר' בן סורר על שם סופו הוא נהרג אלא י"ל בן סורר ומורה מתחלתו הוא רשע ממה שעמיד להיות בסופו אבל הכא מתחלתו ישמעאל היה לדיק מאוהה עבירה של לקראת זמא קתיו מים היינו שפרש"י לפי מעשיו של עכשיו : באשר הוא שם לפי שמתרחקה ממנו כמתחוי קשת ולא ראתה הולך לומר באשר הוא שם ד"א באשר הוא שם אפילו במדבר שאין בו מים : (בא) וישב במדבר על כן קראו כרא אדם : ויהי רבה קשת י"מ לשון רביא פי' ויהי ישמעאל כער קשת יורה חלים אפ"ל ארק"ייר : ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים ממקום משפחה ונידוליה שבהלה נשא אשה מכנות מואב ולא היתה הנוגה ושלח לו אברהם אביו רמזים ע"י אוחה עינמה שהיתה אשתו שיגרשה כי לא היתה רחמינית והנוגה ולקחה לו אמו אשה אחרת רחמינית כדאיתא בפירקי דרבי אליעזר והיינו ותקח לו אמו וגו' : (בב) ויהי בעת ההיא כשילדה שרה ואמרו מלכי הארץ בודאי יקיים הקב"ה את שבועתו לאברהם שאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מהגר מצרים וגו' ולכך בקש אבימלך ממנו אם תשקור לי ולניני ולנכדי יוחר לא היה אבימלך יכול לישאל שהרי הקב"ה אמר לו לאברהם ודור רביעי ישובו הנה כלומר לאחר דור רביעי של אמוריים ישובו בניך ויבשו את הארץ הזאת ולפיכך כשבא אבימלך השני בימי יצחק אמר ככרהה ברית בינתינו בינינו ובניך ולא שאל לו לניני ולנכדי מפני שנאמר ודור רביעי ישובו הנה : (בג) כחמד אשר עשיתי עמך עכשיו כשאתה נר ואני בעל הבית העשה גם אתה עמך כשאתה נר ואתה בעל הבית ועם יושבי הארץ אשר נרתה זה : (כד) אנכי אשבע אחרי אשר בקשת את פני אבל אתה לא עשית עמי חסד ומעולם שהרי עבדיך גזלו ממני את הנארות אשר חסרת' והיינו והוכיח אברהם וגו' : (כה) את שבע וגו' לשון שבע נופל על לשון שבעה : (ל) כי את שבע כבשות הקח מידי

אמר לו הקב"ה אתה נתת לו שבע כבשות חיך שאני משהה שמחת בניך שבעה דורות וסם מחריבים מבניך שבע משכנות אהל מועד גלגל שילה נוב נשעון וצית עולמים חרין ושבעה חקשים ישהה ארובי צבוח בשדה פלשתים ויהו שנאמר בתהלים ואויבי חיים עמנו אמר דוד מה שנתת לאבימלך לשלם דורות נתן לאברהם לשבעה דורות שהרי משה שביעי לאברהם ועדיין פרעה נכדו של אבימלך קיים : (לא) על כן קרא למקום ההוא צאר שבע המקום נרדא נקרא צאר שבע בימיו אבל העיר לא נקראה צאר שבע עד בימיו של יצחק חז"ק פי' שיחך עשה אברהם שוחפות עם אבימלך הרי אמרו רבותינו דאין לעשות משום דקא עבר על לפני עור לא תתן מכשול : **בב** (א) ויהי אחר הדברים האלה פרש"י אחר דבריו של שטן וכו' וי"א אחר דבריו של ישמעאל מה שפרש"י כך היינו משום דאמר' בעלמא כל מקום שנאמר אחר סמוך והכא לא מצינן למימר הכי כמו שפירש רש"י כאן ואוהה שנה קדמה לעקדת יצחק שהים עשרה שנה וי"מ אחר הדברים האלה שכרת אברהם ברית עם אבימלך לו ולנינו ולנכדו שלא ברשות הקב"ה וארץ פלשתים נתנה לו ולזרעו כדכתיב ושתו את נבולך מים סוף ועד ים פלשתים וגם ציבושע כל ערי חמשת סרני פלשתים מנויות בכל גבול ארץ ישראל והקב"ה צוה עליהם לא תחיה כל נשמה לפיכך והאלהים נסה את אברהם קינאו ויעירו לשון על נכוחת את ה' מסה ומריבה והנס זועפים מתורגס נסיסים בנס וקפץ דדניאל כלומר נתגלית בצן שנחתי לך לכרות ברית ביניכם ובין בניכם ועמה לך והעלהו לעולם והרעה מה הועילה כריתת הנרות דבר אחר נסה את אברהם לשון נסיון ולא נסאו בשבילו שהכל גלוי וידוע לפניו מה שהיה והוא ועתיד להיות א"ל הביאו לידי נסיון לפני מדת הדין שהיתה מקפידת לפניו עליו ולהודיע לבריות כמה נדבו לבו לעשות רעון בוראו ולא יוכלו לקסרנו עליו : (ב) אל ארץ המוריה האמוריה ארץ האמורי כמה תיבות חסירות אל"ף וימש חשך לא ילם שם ערבי : והעלהו שם לעולה אמר לפניו רבונו של עולם וכי יש קרבן בלא כהן א"ל כבר מניתיך כהן ה"ד כשבע ה' ולא יחס אתה כהן לעולם על דברתי מלכי דק : (ג) ויקח את שני נערו כהן לא פרש"י מה שפי' גבי שני נערו דבלעם ליתן האמור של זה צוה ושל זה צוה : (ד) וישא אברהם את שניו וי"ו דישא יתירא הוא : (ה) שבו לכם פה ירא היה פן יעבדוהו מלשמוע את בנו : עם החמור נגב צהר חומרא גדולה שלא נהג עם בהמתו : (ו) יראה לו השה לעולה אע"פ שנאמר לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע ירא היה שמה יתחק נשחט אמר שמה ששכב יצחק עם אשה קודם העקידה והוליד בן או צה ונמלא מקוים כי ביצחק יקרא לך זרע שהרי כבר באוחו פרק היה בן שבע ושלשים שנה : (ז) ויבן אברהם וגו' ויצחק לא נהה שהרי העמינו אביו בשעת הבנין שלא יסיל קליו השטן אבן לפוסל

במוס: את המזבח. מצח לא נאמר ללמדך הוא
 מזבח שהקרינו בו ראשונים אדם הכל נח ובניו:
 (יא) אברהם אברהם פעמים. כך מנא הקרא
 בחסונו אסילו בלשון למו: (יב) עה ידעתי הכל
 גלוי לסגיו אלא פירש עה הודעתי כמו ידעתי
 בשם שפרנסו שלהם לשון גדול שם: (יג) אחר נאחו
 בסתר. אחרי כן ראה את האיל נאחו בסגיו היער
 זכן קדמו שרים אחר נוגים אחרי כן גלו נוגים
 וסנו הענים אחר הגשם אח"כ בא הגשם וראהו
 כשהוא נאחו כמו שפרש"י אז הבינו אברהם כי
 מאת הקדוש ברוך הוא שם אבל אם היה עומד
 אצלו כשאר אלים היה אברהם סבור שמה משל
 אלהים הוא ואבד מהם. דבר אחר היומו נאחו
 בקרניו בסגיו היער: (יד) ה' יראה. אברהם
 אומר כך ה' יראה ויסיח לי לעד כי עשיתי מזונו
 כי יודע אני שיאמר היום בכמה מקומות בהר ה'
 אשר אברהם הולך בנו שמה יסא נראה לנו אם
 יוכל לכבדו לשחוט את בנו וכשיראו בני חוזר עמי
 יאמרו כי בחשתי לאל ממעל ומאסתי בדבריו ולא
 יאמינו כי מה' היחה סכנה והקב"ה יראה כי לא
 מריתי דבריו ויהיה לי לעד: (טו) וכחול אשר על
 שפת הים. כך נמאלו צימי שלמה: (יז) וישב
 אברהם אל נערו. ויחק היכן הלך אלא נעמן בנן
 עון שלש שנים. ד"א הלך לו לבית עבר ללמוד
 תורה: (כ) ויהי אחרי הדברים האלה. פרש"י בהר
 המוריה בשונו היה אברהם מהרהר ויאמר אילו היה
 בני וכו' וא"ת הרי בשרשת לך לך גני אחר הדברים
 האלה פרש"י כל מקום שנאמר אחר כמות אצל מקום
 שנאמר אחרי מוסלג והיכן מצינו אחרי סמוך אלא
 יש לומר אחר סמוך דיוקא ואחרי פעמים מוסלג
 ופעמים סמוך:
 שלימא סדרא דפרשת וארא

פרשת חיי שרה

כג (א) והיו חיי שרה. הרגים למנות גימטריאית
 אומר כמנין והיו היו מייחם הם שלשים
 וצבע שנים שמונים שולד יחזק עד יום העקדה
 שמחה אבל החשעים שנה שחיתה קודם לכן אינו
 חשובין חיים שמי שאין לו בנים חשוב כמה: מאת
 שנה. פרש"י לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר
 וכו'. וא"ת הרי בישמעאל כתיב שנה בכל כלל אלא
 י"ל היכא דכתיב מאת דלרין למכתב שנה אבתריה
 לא דרשינן ביה אבל גני שרה כתיב מאת ומסתייה
 בלא שנה וכתיב שנה בתריה ש"מ לדרשא אחא ומה
 שאנו דורשין אותו גני אברהם א"ע דכתיב בים מאת
 הינו משום דכתיב ביה ימי שהוא מיוחד ועוד פירש
 רש"י בת מאת ככת עשרים לחתא מה בת עשרים
 לא חתאה וא"ת הא קים לן דבני עשרין בני עשין
 הן אלא ה"ק מה כשהיחה בת כ' לא היחה בת
 שונשין שנאוחו פרק לא היו בני עונשין עד ק' שנה
 עד מ"ה שהיחה מהנסח אשר עשו בחרן כדקיימא
 לן בהלכה דהנח דבי אליהו אף כשהיחה בת מאת